

פרק חמישי

הארגון הציוני במרוקו בשנים 1943-1948 -

הנהגת תנועה ציונית ברחבת

קורי ההתפתחות שאפיינו את הארגון הציוני במרוקו בסוף שנות השלושים המשיכו גם לאחר שנתחדשה פעולתו בקיץ שנת 1943. הארגון הציוני הרחיב את שורותיו, על-ידי שהעמיק את חזירתו בקהילות בהן פעל בתקופה הקודמת והתפסט לקהילות חדשות; חיזק את מבנהו הארגוני על-ידי שגיבש את מוסדותיו, הכציט פעילים צעירים מבני המקום להנהלתו, וחיזק את הקשרים בין המרכז והסניפים; והגדיל את היקף פעולתו על-ידי שהגביר את הפעולה בשטחים בהם פעל קודם לכן ופיתח תחומי פעולה חדשים להם הפנה את עיקר מאמציו - כפעולה להכשרה ולעלייה חלוצית, מעורבות פעילה במוסדות ההסתדרות הציונית ובמדיניותה, ויציאה גלויה לתמוך במאבקו של היישוב היהודי בארץ-ישראל לעצמאות מדינית. התפתחות זו, שהגיפה לשיאה ביועידה האזורית של ציוני מרוקו שנתכנסה ביוני 1946, הביאה לחיזוק מעמדו ולהגברת השפעתו של הארגון הציוני המקומי בקרב הקהילות היהודיות המקומיות. ברם, עם הקמתן של הספלגות הציוניות הראשונות במרוקו באביב שנת 1946 נפגעה האחרות שאפיינה את הארגון הציוני המקומי לפן אמצע שנות העשרים והמשך התפתחותו ופעולתו הועמדו בסכנה; המאמצים המסורתיים להשיב לארגון הציוני במרוקו את אחדותו, שמצאו את ניטויים במהלכה ובהחלטותיה של "הוועידה האזורית השנייה" של ציוני מרוקו שנתכנסה במאדס 1947, הצליחו לפצוא

דרך להמשיך קיומו ופעולתו של הארגון הציוני המרכזי המקומי כארגון סלומד למרות קיומן של המפלגות, אך ההגבלות שהטילו שלטונות צרפת במרוקו על הארגון והפעולה הציונית לאחר החלטת האו"ם על "החלוקה" והקמת מדינת ישראל, גרמו לשיתוק פעולתו של הארגון הציוני במרוקו בראשית שנת 1948.

לדעתי, היו ארבע סיבות עיקריות להתפתחות הארגון והפעולה הציונית במרוקו בשנים 1943-1948.

(א) האיום הנאצי, חוקי ההפליה של שלטון וישי, עליית השפעתם של האנטישמים הצרפתים במרוקו, והידיעות שהגיעו על השואה שפקדה את יהדות אירופה, הגבירו את פחדם של יהודי מרוקו מפני גורל דומה לזה של אחיהם באירופה וחיזקו את האמונה בפתרון הלאומי-מדיני גם בין אותם חוגים יהודיים במרוקו שלא נטו להפגין הזדהות גלויה עם הארגון הציוני המקומי.¹

(ב) תבוסתה של צרפת וכניסתן של גנות הברית למרוקו ב-8 בנובמבר 1942 עזרו את האמון שהיה ליהודי מרוקו בצרפת וגרמו להם לחפש זרכים חדשות לפתרון בעיות הקהילה.

(1) ה"מתקנים" היהודיים במרוקו בקטן פעולה במישור הבינ-לאומי כדי להשיג פתרון לבעיותיה של הקהילה. ובזו"ח ותזכירים שהפנו דרך מוסדות יהודיים בינלאומיים לממשלות בנות הברית, לא היססו אישים אלה לדגוש, גם יהדות מרוקו, שוויון בזכויות ובחבורת עם הצהיבים הזרים במרוקו, וזכויות של מיעוט אשר יובטחו בהסכמי השלום שיחתמו אחרי המלחמה ויהיו נתונים לפיקוח בינלאומי.²

(2) פיתוחה של אוריינטאציה פרו-אמריקאנית בין יהודי מרוקו, שמשמעותה הסעשית היתה הידוק הקשרים עם יהדות ארצות-הנריית וכניסתם של ארצובים יהודיים פילנתרופיים משם לפעולה במרוקו.³

(3) כפועל יוצא מהתרופפות הקשרים בין הארגון הציוני במרוקו ובין המוסדות הציוניים בצרפת פנו ציוני מרוקו ישירות למוסדות הציוניים-לאומיים בארץ-ישראל. במחובם העצמי של מנהיגי הארגון הציוני במרוקו היה כה חזק עד כי ביקשו להעלים את השתייכותם הפורמאלית ל"פדרציה הציונית של צרפת" ולראות בארגונם פדרציה עצמאית.⁴

(ג) התחזקותה של התנועה הלאומית הערבית במרוקו ויציאתה ממסגרת של תנועה לריפורמה לתנועה הזורשת במפגיע עצמאות לאומית (אסתקלאל), שהתבולות של מוסלמים על יהודים שצאו לחבוג את הנצחון על גרמניה במאי 1945, למרות הצהרותיהם האוהדות של הסולטן מוחמד החמישי ומנהיגי "פפלגת האסתקלאל", התגברות ההסתה בעתונות הערבית הלאומנית במרוקו נגד הציונות והיהודים, אשר עברה עם גבור האבק הערבי-יהודי בארץ-ישראל להתקפה ישירה נגד ציוני ויהודי מרוקו שהואססו בהתבולות מהמוסלמים, בהתזכרות ללאומיות המרוקנית ובהשקעת מרצם וכשרונם לצבירת כסף ולהעברת עושרה הלאומי של מרוקו ליהודי ארץ-ישראל - אויבי הערבים, עדערו את בסחובם של יהודי מרוקו באשר להמשך ישיבתם בארץ השדופים. מגמה זו באה לידי ביטוי גם בבאומו של הסולטן מוחמד החמישי בסנג'יד, בו קרא ליהודי מרוקו לגלות באמנות לארצם ולהיטבע מתמיכה ביהודי ארץ-ישראל, ובתפרש על-ידי יהודים במרוקו

כאות לפרעות החמורות שפרעו המוסלמים ביהודים בערי הגבול עם אלג'יריה, רג'דה ורג'יחאדה ביוני 1948.⁵

ד) עליית קרנה של התנועה הציונית עם התקרב מועד הבשמת החזון הלאומי-סדיבי והקמתה של מדינת ישראל, הביאה להידוק הקשרים בין יהודי מרוקו והיישוב בארץ-ישראל ולהתעוררות גדולה לעלייה. לכך גרמו גם ההרעה במצבם הפוליטי של יהודי מרוקו, השינוי שחל במדיניותה של ההסתדרות הציונית ביחס לעלייה מארצות האיסלאם והעברת הטיפול בענייני הציונות במרוקו מפאריס לירושלים.⁷

גורמים אלה יחד עם השינויים החברתיים-כלכליים שעברו על יהודי מרוקו בשנים אלה, הביאו להתהוותם של שני תהליכים מרכזיים שהשפיעו על התפתחותן של הארגון הציוני במרוקו בתקופה זו:

1. התהוותה של תנועה להתחדשות תרבותית-עברית.
2. הקמתם של ארגוני גוער חלוציים.

1. התנועה להתחדשות תרבותית-עברית במרוקו בשנים 1943-1948

התכנית הרחבה להתחדשות תרבותית-עברית ארתה התווה הארגון הציוני במרוקו ביוזמתו הארצית הראשונה שהתכבמה בינואר 1936, שהתבשמה בחלקה בשנים 1936-1940,⁸ יצדה את הבסיס לצמיחתה של תנועה רחבה להתחדשות תרבותית-עברית במרוקו בשנים 1943-1948. גרשא דגלה של תבנית זו היה הנועד היהודי המסכיל, שכבר בסוף שנות השלושים נעשה גורם פעיל ובעל משקל בחיים הלאומיים והקהילתיים במרוקו.⁹ עתה, בשל השינויים הפוליטיים שעברה מרוקו בתקופת מלחמת העולם השנייה והתחזקות הרגש הלאומי בין יהודי

DS149
1900
00000

מרוקו, יצא נועד זה ללמוד את שפתו הלאומית ולתור אחר שורשיו
ההיסטוריים והתרבותיים לא עוד במסגרת החינוך המסודרת, שלא
השכיל לעבור שינויים שיתאימו את רמתו לזו של הלימודים הכלליים,
אלא במסגרת החינוך העברי המודרני שהיה שווה ברמתו לחינוך
הכללי.¹⁰ כך קמה לה תנועה עממית בלתי סאורגנת שהקיפה את כל
הרובים החברתיים בקהילה וחתפשה לכל המרכזים העירוניים הגדולים
במרוקו. תנועה זו קמה ופעלה, מבלי שתהיה מודעת לתכונותיו של
הארגון הציוני ולהחלטותיה של הנועידה הארצית הראשונה מינואר
1936, להגשמתן של שני יעדים עיקריים:

א. הכבסתה של דיפורסה בהוראת השפה העברית ומקצועות היהדות
בנתי-הספר היהודיים.

ב. הפצת השפה והתרבות העברית בין הנוער והבוגרים היהודיים.

הפעולה להגשמתם של יעדים אלה, כפי שיתבאר להלן, חדרה
בהרבה מסגרות הפעולה של הארגון הציוני במרוקו והיא נסתהייעה
סדוד גיסא בנוכחותם במרוקו של מחנכים עבריים מילידי המקום
(שהחזכרו באגודת "סגן דוד" מקזבלנקה, בישיבות, ובמוסדות חינוך
עבריים בצרפת), של מחנכים יוצאי ארץ-ישראל, ושל חיילים ופליטים
יהודיים שידעו את השפה העברית;¹¹ ומאידך גיסא בהיענותם של
"המחלקה לנוער והחלוץ" של ההסתדרות הציונית בירושלים ושל מרכז
"הצבית העברית העולמית" בארץ-ישראל לפניותיהם של יחידים,
קבוצות ומוסדות בהספקת אמצעי לימוד להוראתן של השפה העברית
ומקצועות היהדות על-פי השיטה החדשה הנהוגה בארץ-ישראל.¹²

א. ריפורמה בהוראת השפה העברית ומקצועות היהדות בבתי-הספר היהודיים במרוקו

בתחום הרחב של הפעולה להתחדשות תרבותית-עברית תפסה מקום מרכזי בתשיבותה שאלת הריפורמה בחינוך היהודי הפורמאלי שלא מצאה את פתרונה בשנות העשרים והשלשים למרות המאמצים שהשקיעו ה"מתקנים" היהודיים ומארגון החינוכי במרוקו.¹³ כי הצלחתה של ריפורמה זו במוסדות החינוך היהודיים-מסודתיים ובבתי-הספר של "חברת כל-ישראל-חברים" במרוקו היטה תלויה לא רק בהשגת הסכמתם של מוסדות הקהילה ררבניה, וההגנת "חברת כ"ח" להנהיג במוסדותיהם החינוכיים את לימודי השפה העברית ומקצועות היהדות על-פי השיטה החדשה, אלא גם בהכשרתו של סגל הוראה חדש ובהחלפתם של אנשי הלימוד הישנים, דבר שלא בחפאשר לפני שנות הארבעים.¹⁴

החינוך המסודר, שעבר תמורה חשובה עם הקמתם של מוסדות חינוך מסודתיים ציבוריים, תלמודי-תורה, ברוב הקהילות היהודיות החשובות במרוקו כמשקל נגד להזנת לימודי הדת ומקצועות היהדות בבתי-הספר של "חברת כ"ח",¹⁵ לא יכול להיות אלטרנטיבה לחינוך המודרני והוא נשאר במעמד נחות ביחס לחינוך הכללי אשר ניתן בבתי-הספר של "חברת כ"ח" במרוקו. שתי בעיות מרכזיות עמדו בפני התובעים את שינויו של מצב זה של החינוך המסודרתי:

(1) השוואת רמת הלימודים במקצועות היהדות לזו של המקצועות הכלליים בבתי-הספר המודרניים.

(2) הפיכתו של בית-הספר המסודרתי לבית-ספר יסודי עברי, על-ידי הכנסתה של ריפורמה בלימוד מקצועות היהדות והוספתם של לימודי השלמה בשפה הצרפתית.¹⁶

DS14

19
0000

בתקופה בה אנו דנים (חשבים 1943-1948) לא מצאו בעיות אלה את פחדונן המלא. ומסודות החינוך המסורתיים-צבוריים במצאו עדיין בתהליך של ריפורמה הדרגתית בלימודי מקצועות היהדות בעברית על-פי השיטה שנהגה בארץ-ישראל.¹⁷ רק "תלמודי תורה" מעטים הצליחו להפוך בהדרגה לבתי-ספר עבריים יסודיים עם לימודי השלמה בצרפתית כדוגמת ה"תלמוד תורה" של קהילה מכבאס.¹⁸

הריפורמה בלימודי מקצועות היהדות לא פסחה גם על בתי-הספר של "חברת כי"ח" - מוסדות החינוך היהודי המודרני העיקריים במרוקו. כבר ערב מלחמת העולם השנייה בתעוררו מנהלים ומחנכים של בתי-ספר כי"ח במרוקו, אשר היו ערים לתפודות הפנימיות שנחתוללו בקרב היהדות המקומית, לתבוע מהנהלת "חברת כי"ח" להקדיש מחשבה לגושא זה.¹⁹ גם הניקורת הקשה אותה הטיחו ה"מתקנים" היהודים בבתי-הספר של "חברת כי"ח" במרוקו בשנות העשרים והשלשים, בהאשימם אותם בהזנחת לימוד מקצועות היהדות ובהרחקת יהודי מרוקו מהמסורת והמודעות היהודית-לאומית,²⁰ השפיעו על הנהלת "חברת כי"ח" לשלוח בשנת 1938 למרוקו את הרב מוריס ליבר, רבה של צרפת, כדי לבדוק את מצב לימודי מקצועות היהדות בבתי-הספר כי"ח ולהציע דרכים לשיפורם.²¹

הנהלת "חברת כי"ח" לא נקטה בפעולה יזומה כדי לפבוע בלימודי מקצועות היהדות בבתי-ספדה במרוקו, שהרי ניתן בתכנית הלימודים של בתי-ספר אלה הזמן הדרוש ללימוד גאות של מקצועות היהדות, והבעיה היתה תיקון מעמדם הנחות של מקצועות היהדות ביחס למקצועות הכלליים. "חברת כי"ח" לא הכשירה את מוריה ללימוד מקצועות היהדות בבתי-ספדה גם כאשר היו אלה מודים שקיבלו חינוך עברי בארץ-ישראל,

והיא הפקידה את לימודם של מקצועות אלה בידי מורים בלתי מוסמכים, או "מלמדים" מבני המקום, שהכשרתם, שכרם ומעמדם היו נחותים ביחס לאלה של המורים המוסמכים של "החברה", לכן אין תימה בחוסר העניין שבילו תלמידי בתי-הספר כי"ח במרוקו בלמידת מקצועות היהדות.²²

כדי לשנות את המצב מיסודו היה על הנהלת "חברת כי"ח" לא רק להטות את רמת ההוראה של מקצועות היהדות לזו של המקצועות הכלליים בבתי-ספרה במרוקו, אלא גם לדאוג להעסקתם של מורים שווים בהכשרתם, בשכרם ובמעמדם למורי "החברה" המוסמכים. פעולה בכיוון זה בעשתה על-ידי "חברת כי"ח" בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה, עם שינוי יחס החברה לפתרון הלאומי-יהודי ובואו של זול ברונשטויג, חבר הנהלה כי"ח, למרוקו.²³ ברונשטויג הטיל את סוגא משקלו למען הכניס דיפורמה בלימודי מקצועות היהדות בבתי-הספר כי"ח במרוקו,²⁴ והוא נסתייע במאמציו אלה באווירה מתאימה וקרקע שהוכשרה. עיקר תשומת הלב הופנתה להכשרתו של סגל מורים מתאים להוראת מקצועות היהדות על-פי השיטה החדשה. וברונשטויג מצא עם בואו למרוקו בי כבר בעשתה בקזבלנקה התחלה חשובה ביוזמתו של ש"ד לוי, נשיא הארגון הציוני במשך שנים רבות ונשיא אגודת "מגן דוד" להפצת השפה העברית, ומנושאי דגלה של הריפורמה בחינוך היהודי מסוף שנות העשרים. הודישה הגדולה למורים לעברית שילטרו על-פי השיטה החדשה מסקומות רבים במרוקו, עוררה את ש"ד לוי ליזום פנייה למוסדות הלאומיים בארץ-ישראל ולהציע להם לשפול בהכשרתם בארץ-ישראל של תלמידים מסרוקו להוראת מקצועות היהדות.²⁵ ברם, הצעתו זו של לוי לא זכתה לתשובה חיובית והוא החל לפעול להקמתו של "בית-מדרש למורים עבריים" בפטגרת אגודת "מגן דוד" בקזבלנקה והכיתה הראשונה, שכללה עשרה תלמידים, נפתחה בדצמבר

1944. 26 יוזמתו של לוי השתלבה עם תכניותיה של "חברת כי"ח" ובסוף שנת 1946 הגיעו הצדדים להסכם בדבר פתיחתו של "בית-סדרש למורים עבריים" בקזבלנקה בחסיכתה ונפיקוחה של "חברת כי"ח". 27 ברם, תוצאות פעולתו של בית-סדרש זה, שהפך למוקד הפעולה להתחדשות תרבותית-עברית במרוקו, החלו להיות מורגשות רק מראשית שנות החמישים כאשר סייעו המתנדדים הראשונים את לימודיהם. 28 לפי זה, ניתן להסיק, כי הריפורמה בלימוד מקצועות היהדות בבתי-הספר כי"ח הייתה מתקופה הנסקרת במסגרת פרק זה, עדיין בראשיתה. 29 בכל זאת הלך וגדל מספרם של המורים המוכשרים ללמד את השפה העברית על-פי השיטה החדשה במרוקו והואגה לשיפור מעמדו של המורה העברי ולריפורמה בהוראת מקצועות היהדות ב"חדרים" המסורתיים, הביאה קבוצת מורים עבריים מקזבלנקה ליזום ביוני 1946 את הקמתו של ארגון מקצועי, בשם "חבר המורים העבריים במרוקו", אשר עיבד תקנון וקיים פעילות תרבותית ומקצועית עד אשר באסדה פעולתו על-ידי השלטונות במאי 1947. 30

ג. הפצת השפה והתרבות העברית בקרב הצעיר היהודי במרוקו

הריפורמה בלימוד מקצועות היהדות במסגרות הפורמאליות היתה מועדת לקביעת לחייה תרבותית-עברית בין הילדים היהודים שבגיל בית-הספר היסודי במרוקו, ותוצאותיה הורגשו, כאמור, רק לאחר סיום תקופת הלימוד במסגרת עבודת זוג אולם, יחד עם הפעולה לריפורמה קמה התעוררות גדולה להתחדשות תרבותית-עברית שהקיפה הוגים וחכמים מקרב הצעיר היהודי במרוקו בשנים 1943-1948. בתיקי "האדכיתון הציוני המרפזי" בירושלים מתקופה זו מצויות פניות רבות של יחידים, קבוצות ומוסדות ממרוקו בבקשת סיוע באמצעי

DS149
19000
000041

הוראה ובחומר קריאה עברי, כדי ללמוד וללמד את השפה העברית
החדשה ולהכיר את מורשת ישראל על-פי החיבורים העבריים החדשים.³¹
התעוררות זו, שיסודותיה בפעולה שהתקיימה בשנים 1936-1940
ביוזמתו של האדג'ון הציוני במדוקו,³² ובמשכה בתקופת שלטון
ממשלת וישי במסגרת מצומצמת של חוגים עבריים אשר נתקיימו במסווה
של פעילות דתית,³³ קיבלה תנופה גדולה לאחר כניסת בנות הנרייה
למדוקו, אז הפכה הפעולה להפצת השפה והתרבות העברית מפעולה
מצומצמת במסגרת אגודת "מגן דוד" בקזבלנקה, לתנועה רחבה שהקיפה
את כל הקהילות היהודיות החשובות במדוקו.³⁴

אולם, פרט לאישור שביתן על-ידי שלטונות הפרוטקטוראט
הצרפתי להקמתה של אגודה נוספת להפצת השפה והתרבות העברית
ולריפורמה בחינוך המסורתי בקזבלנקה, היא אגודת "חובבי השפה",
ב-23 בספטמבר 1943,³⁵ סירבו שלטונות אלה בעקביות לאשר את
הקמתן של אגודות נוספות להפצת השפה העברית ותרבות ישראל במדוקו,
או להרשות לאגודות מאושרות לפתוח סניפים.³⁶ כך נמנע מהתנועה
להפצת השפה והתרבות העברית במדוקו להקים מסגרת ארגונית מתאימה
והפעילות בנושא זה הייתה חייבת להסתלב במסגרות הארגוניות
הליגאליות הקיימות, דבר שלא תאם את מאווייו של הנוער היהודי
המקומי לפיתוח הפעולה ולהכללתם של חכמים לאומיים-חלוציים בה.³⁷
בשל הגבלות אלה היה על הנוער העברי-לאומי בקזבלנקה לפעול
במסגרת אגודת הנוער "שרל בסר" אשר אושרה על-ידי שלטונות
הפרוטקטוראט הצרפתי בדצמבר 1928. עוד בסוף שנות השלושים גילתה
אגודה זו במירת לאומיות,³⁸ רצתה עם התפתחותה של התנועה להפצת
השפה והתרבות העברית בין הנוער היהודי, התאימה "שרל בסר" את

DSI

100

עצמה לתנאים החדשים והקימה בתוכה סקציה מיוחדת, בשם "סקציית טרומפלדור", שעסקה במתן חיבור עברי-לאומי-חלוצי לנוער היהודי וגם קלטה את אגודת הנוער העברי-חלוצי "בן-יהודה" לאחר שגורשה מאגודת הסתת - אגודת "מגן דוד".³⁹ כך מצאה הפעולה להתחדשות תרבותית-עברית בין הנוער היהודי בקזבלנקה, שהשתלבה עם הפעולה להכשרה חלוצית וללידה, את מקומה במסגרת ארגונית שתאמה את מאוייה וצרכיה, כאשר הפעולה להפצת השפה והתרבות העברית בין הילדים והנוגרים המסיכה להתנהל במסגרת האגודת שנועדו לסטרה זו: אגודת "מגן דוד" ואגודת "תובני השפה".

יחד עם הפעולה בקזבלנקה התנהלה פעילות רחבת היקף להפצת השפה והתרבות העברית גם בין הנוער היהודי בקהילות הגדולות במרוקו, לרוב במסגרת פעולת החינוך של הקהילות.⁴⁰ בקהילות פאס, מכבאס, צפון, רבאס, סלא ומנב'יר קמו ארגוני נוער להפצת השפה העברית ולהכשרה ללא אישור השלטונות. ארגונים אלה באלצו למצוא מחסה לפעילותם אם במוסדות החינוך הקהילתיים, או בארגוני הנוער המורשים, כ"אגודת תלמידי כי"ח הוותיקים" המקומית, ואם כחלק מהארגון הציוני המקומי.⁴¹

החוגים והאגודות העבריים שקמו במרוקו במרוצת השנים 1943-

1948 הקדישו את פעולתם לשלושה נושאים מרכזיים:

(1) פתיחתם של שיעורי ערב ללימוד השפה והתרבות העברית לנוער היהודי.⁴²

(2) ייסודם של מועדונים וארבוים של "עונגי שבת" שבמסגרתם התקיימו הרצאות על נושאים יהודיים וציוניים בשפה העברית, התנהלו שיחות בעברית וסדרו שירים עבריים ארצישראליים.⁴³

3) ארגון אסיפות, אזכרות, הצגות וחגיגות בנושאים לאומיים שהתנהלו בעבריה. 44

התנועה להפצת השפה והתרבות העברית במרוקו התפתחה במהירות, ומספר הנציגים לשיעורי הערב לעברית הלך וגדל עד כי לא ניתן היה למארגנים לספק את הדרישה בכיתות ובמורים. 45 על-פי דיווחיהם של מארגני שיעורים אלה במרכזים הקהילתיים הגדולים (קזבלנקה, פאס, סכאבט, סלא, רבאט, צפדרו ומנג'יר) הגיע מספרם של המשתתפים בשיעורי הערב לעבודות בשנים 1946-1947 לכ-1500-2000 תלמידים ותלמידות. 46 להצלחה גדולה זכו גם "המועדונים העבריים" ו"עובדי השבת" שאורגנו על-ידי הקבוצות והאגודות השונות ברחבי מרוקו. החשוב והמצליח מבין המועדונים היה "המועדון העברי של 'מגן דוד'", אשר הוקם זמן קצר אחרי הגתיחה ונוהל על-ידי המורה לעברית והעסקן הציוני יחיאל בוסקילה, והפך למרכזם של שוחרי התרבות העברית בקזבלנקה. 47

ריבוים של הקורסים ללימוד השפה העברית והחובים לדיבור עברי, לשמיעת הרצאות בעברית, לשירים ולהצגות עבריים, הרחיב את חוג הקוראים בשפה העברית במרוקו וחייב את הקמתן של ספריות עבריות. הספרייה העברית הראשונה הוקמה באגודת "מגן דוד" בקזבלנקה, 48 ועד מהרה הוקמו, בסיוע הסוכנות הציוניים ועל-ידי רכישה ישירה של ספרים מבתי-מסחר והוצאות ספרים בארץ-ישראל, ספריות עבריות במרכזים העבריים במרוקו. 49 כן הלכו ובחרבו לורשי הספרות והעתונות העברית הארצישראלית מנין יהודי מדוקו, ואלה הגיעו לעתים קרובות גם לתדרי-קריאה שהוקמו על-ידי האגודות העבריות. 50 הדרישה הגדולה לסלה העברית הכתובה, פוררה

DS 49

190

00000

סוכבי-ספרים יהודים ממרוקו ליזום את הזמנתם מארץ-ישראל והפצתם של ספרים ועתונים עבריים, ואף את הדפסתו במרוקו של חומר עברי. 51
הדרישה לחומר קריאה עברי היתה כה גדולה עד כי השפיעה על ועדי קהילות במרוקו, ובמיוחד זה של קזבלנקה, להכיל בספריית הקהילה גם ספרים בעברית. 52

לפעולה להפצת השפה והספרות העברית במרוקו היו שלוש תוצאות חשובות:

- (1) היא החדירה את השפה העברית החיה והספרות העברית החדשה לחוגים רחבים מבין יהודי מרוקו ובראשם הנוער היהודי. 53
 - (2) היא הידקה את הקשר עם היישוב העברי בארץ-ישראל על-ידי החתכות בעברית עם המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל ויצרה קשר בין נוער יהודי ממרוקו ונוער עברי מארץ-ישראל באמצעות סכתבים שנכתבו בשפה העברית. 54
 - (3) יצירתה של ספרות עברית חדשה במרוקו אשר נכתבה על-ידי טורים עבריים והמתקדמים מבין התלמידים. ביכורים מספרות זו בשלחו לפרסום בארץ-ישראל. 55 ברם, בשל האיטור שהסילו עלטרונות הפרוטקטוראט הצרפתי על הוצאת עתונות בשפה העברית במרוקו, לא יכלו הקופרים העבריים הצעירים להקים כתב-עת ספרותי עברי מקומי, אף-כי עלה בידם להבין ולפרסם "עתון-קיר" עברי בשם "משמר" שמומן והופץ על-ידי האנגון הציוני במרוקו. 56
- התפתחותה של התנועה להפצת השפה והתרבות העברית במרוקו עוררה את הפעילים המקומיים ואת המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל לפעול לריכוזה של פעילות זו במרוקו, אולם הנסיבות להקים

DS14

190

00000

סניפים ל"ברית העברית העולמית" עם ארגון גב, או לארגון את הפעולה במסגרת אגודה ליבאלית כאגודת "מבן דוד" מקזבלנקה, או להקים ארגון חדש שירכז ויירחיב את הפעולה, בכשלו כולם משום סירובם של הגורמים העבריים להתלכד סביב לארגון קיים והתנגדות השלטונות לתת הרשאה להתארגנות עברית חדשה, ⁵⁷ שאלת זו זכתה לדיון נרחב בורעידות הציוניות האזוריות שהתכנסו בקזבלנקה בשנים 1946 ו-1947, אשר קיבלו החלטות סמאיות לליכוד הפעולה להפצת השפה והתרבות העברית במרוקו. ברם, גם הארגון הציוני במרוקו לא הצליח להביא לריכוז הפעולה להתחדשות תרבותית-עברית עד לסיום התקופה הנסקרת במסגרת עבודה זו. ⁵⁸ לאחר קום המדינה נתחזשו המאמצים בכינון זה ובאפריל 1949 הוקמה בקזבלנקה "ועדה לחינוך העברי" (Commission pour l'Enseignement Hébraïque) אשר פיקחה על 25 מרכזים לחינוך עברי במרוקו. ועדה זו הצטרפה כסניף ל"ברית העברית העולמית" וב-11 ביוני 1950 התקיים הקונגרס העברי הראשון במרוקו בהשתתפותם של ארבעים נציגים משנים-עשר סניפים. ⁵⁹

2. התעוררות ציונית-חלוצית בין הנוער היהודי במרוקו

בשנים 1943-1948

הפעולה להפצת השפה והתרבות העברית בין הנוער היהודי במרוקו הייתה הבסיס להתהוותם של ארגוני נוער ציוני-חלוצי במרכזים העבריים במרוקו בשנים 1943-1944. ⁶⁰ אמנם בעשר בסיונות להקים ארגוני נוער עם אוריינטאציה ציונית עוד בסוף שנות העשרים במרוקו, ובמהלך שנת 1927 הוקמו בסספר קהילות סניפים ל"התאחדות העולמית של צעירים עבריים" ("Union Universelle de la Jeunesse Juive") שמרכזת בפאריס, אולם בשל התנגדות שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי

פסקה פעילות זו במשך שנת 1928.⁶¹ ארגון הצוער היהודי היחיד שאושר על-ידי הסלסובות, שהקמתו הייתה תוצאה והמשך לפעולת סניף ה-UUJJ בקזבלנקה,⁶² הייתה אגודת "שרל נטר". אולם, כפי שבטינו להראות בפרק הקודם,⁶³ לא ביהלה אגודה זו שקיבלה את הרשאת הסלסובות ב-26 בדצמבר 1928, פעילות סוירה עד לסוף שנות השלושים. אז הביאו התמורות הפוליטיות-כלכליות בחיי הקהילה היהודית בקזבלנקה להתחזקות האגודה, לעלייתם של צעירים פעילים לקהילה, ולהשתתפותה ב"רשימה הארצית הרביעית" של ציוני מרוקו שהתקיימה בקיץ 1939. בכך החלה אגודת "שרל נטר" לקחת חלק פעיל בארגון הציוני במרוקו עד לשיחוק פעולתה עם הפסקתה של הפעילות הציונית במרוקו בשנים 1940-1942.⁶⁴

א. הקמתם של ארגוני הצוער הציוני-חלוצי במרוקו בשנים 1943-1948

התנאים לצמיחתם של ארגוני הצוער הציוני-חלוצי בקהילות היהודיות במרוקו, נוצרו בתקופת מלחמת העולם השנייה. מתוך התעוררות עצמית וללא קשר, זיקה או תיאום בין הקהילות השונות נתקרו המסגרות הארגוניות הראשונות לפעולה ציונית-חלוצית בין הצוער היהודי במרוקו עוד בתקופת שלטונה של ממשלת וישי. בתקופת מלחמת העולם השנייה. לאחר נחיתת בנות הברית במרוקו, ועם יצירת הקשר עם המוסדות הציוניים והיהודיים בארצות-הברית והמוסדות הלאומיים בארץ-ישראל, הפכה פעילות זו, שהתייחדה עד כה לשיחות על ארץ-ישראל והציונות ונתקיימה במסווה של סיולים מחוץ לעיר או קיום פולחן דתי,⁶⁵ לפעולה גלויה כמעט אשר סיפלה בנשואים ציוניים-חלוציים: סתן חיבור ציוני, הכרת ארץ-ישראל החדשה על-ידי לימוד ההיסטוריה והגיאוגרפיה שלה, שירת שירי ארץ-ישראל

DS149

1966

00000

וקבלת ידיעות על הנצטת בארץ, והכשרה מעשית לשם קליטה באותה
בישוב החדש בארץ-ישראל, וזאת על-ידי לימוד מקצועות החקלאות
והמלאכה וקיום חיי חברה משותפים.⁶⁶

הפעולות שניהלו עד לנחיתה מורים לאומיים מארץ-ישראל אשר
עבדו במוסדות החינוך של "חברת כ"ח" או הקהילה ונאלצו בשל
ניתוק קשרי התחבורה עם ארץ-ישראל להישאר במרוקו בימי החופש
אותם ביצלו כדי לפעול בין הנוער היהודי המקומי,⁶⁷ קיבלה חיזוק
ועידוד עם חידוש הקשר עם המוסדות הלאומיים, בזאם של החיילים
העברים מארץ-ישראל וארצות-הברית למרוקו, וחחילה הקשר עם מרכזי
"חלוצ" שהוקמו בצרפת ובתוניסיה.⁶⁸ התפתחות זו הביאה לקראת
סוף שנת 1944 להקמתם של ארגוני נוער ציוני-חלוצי בקזבלנקה,⁶⁹
פאס, צפרו,⁷⁰ סכנאס,⁷¹ דבאט,⁷² סלא,⁷³ ומנב'יר.⁷⁴ אולם,
סירובם העקבי של שלטונות צרפת במרוקו להרשות הקמתם של ארגונים
חדשים של נוער יהודי, גם אם עטו אלה מסווה של ארגונים לפעולה
תרבותית, הביא במשך שנת 1945 את ארגוני הנוער הציוני-חלוצי
לתור אחד מחסת לפעולתם, אם על-ידי הצטרפות, או שיתוף פעולה,
עם ארגוני הנוער הליגאליים, כאגודת "שרל בטר" ו"אגודת תלמידי
כ"ח הותיקים", ואם על-ידי פעולה כמחלקות לנוער ולהכשרה במסגרת
הארגון הציוני המקומי תוך ניצול המסגרות החינוכיות והדתיות של
הקהילה.⁷⁵ מסתבר, כי המסווה החינוכי-דתי לפעולתו היחה התחבולה
בה נקט הנוער הלאומי-יהודי, כדוגמת הנוער הלאומי-הערבי
במרוקו,⁷⁶ כדי לתמוך מהיסודי שהמילו שלטונות הפרומקטוראט הצרפתי
על התארגנותו.

ברם, קיומה של אגודת נוער יהודית ליגאלית, היא אגודת "שרל
בטר" מקזבלנקה, הביא בסופו של דבר להתלכדותו של הנוער הציוני-

DS109

1980

000004

חלוצי בתוך האגודה. כך קרה שאגודת "שרל נטר", אשר חידשה את פעולתה בראשית שנת 1943, הפכה בסוף שנת 1945 לאגודת בועד ארצית אשר ריכזה בתוכה קרוב ל-1500 בני בועד שהתחלקו לארבע סקציות אשר שתיים מהן נשאו אופי ציוני-חלוצי מובהק והן: "סקציית בן-יהודה", שהחלה כארגון בועד חלוצי עצמאי ועברה לפעול במסגרת "שרל נטר", ו"סקציית טרומפלדור". ב-25 בדצמבר 1945 התקיימה בקזבלנקה, ביוזמת אגודת "שרל נטר" אסיפה כללית של נציגי הוועד היהודי במרכזים היהודיים החשובים של מדוקו, והאסיפות השנתיות של האגודה, שנחמסו לאחר תאריך זה, הפכו למעין קונגרס של הוועד היהודי-הציוני-החלוצי במדוקו.⁷⁷

עם הגידול במספר החברים באגודת "שרל נטר" והתרחבות מסגרת האגודה גדרשה התפתחות ארגונית מתאימה שמצאה את ביטוייה בחלוקת הסקציות הציוניות-הלוציות לקבוצות מסוג דבות ("פלוגות") אשר נשאו את שמותיהם של מנהיגים ציוניים ולאומיים כה' הדצל, מ' גורדאו, ז' ז'בוטינסקי, ח"ב ביאליק ואחד-העם; ואת שמותיהם של חלוצים מקומיים שעלו לארץ-ישראל ובפלו במערכה על השגת העצמאות המדינית-לאומית.⁷⁸

קיומם של ארגוני בועד ציוני-חלוצי במסגרת אגודת "שרל נטר" שהתנבזה לפעילות פוליטית והצהירה על הימנעותה ממעורבות במחלוקות בקהילה, לא עמד בסתירה למדיניותה שהשאירה בידי חבריה את החופש לפעול במסגרתה על-פי השקפתם האישית.⁷⁹ לפי זה ניתן היה לנהל פעילות ציונית-חלוצית במסגרתה של אגודת בועד ליגאלית. כאמור, כבר בקיץ 1939 שלחה אגודת "שרל נטר" נציגים מטעמה ל"ועידה הארצית הדביעית" של ציוני מדוקו, ובקיץ 1946 לא חשש

190
000

בציגה של "שרל גטר" להצהיר באסיפה ציונית שנערכה בקזבלנקה לרגל יום כ' בתמוז - יום הזכרון לת' הרצל וח"צ ביאליק, כי "הנוער היהודי במרוקו שומך למאבקו של הישוב בארץ-ישראל, ולא לשקוט על שתקום מדינה יהודית חופשית על שתי גדות הירדן" וכי "הנוער היהודי במרוקו סומך למות מות גבורים, עם עמיתיו בארץ-ישראל, על חרות המולדת היקרה, האהובה והקדושה!". הוא גם לא היסס לצאת בקריאה "תחי המדינה היהודית על שתי גדות הירדן!" כשקהל הנאספים הרב אשר מילא את אולם "אגודת תלמידי כי"ת הרתיקים" בקזבלנקה, חוזר אתריו.⁸⁰ השתתפותה של אגודת "שרל גטר" בפעילות הציונית הלכה ונתחזקה בתקופה בה אנו דגים והנהגתה המשיכה לקחת חלק פעיל בארגון הציוני המקומי.⁸¹ ברם, "הנייטרליות הרעיונית" בה דגלה האגודה הרבילה לשינוי בהשקפתם הרעיונית האחידה של תנועות הנוער הציוניות-חלוציות במרוקו. אמנם, ביסוד השליחים הראשונים מארץ-ישראל שנזמנו לקזבלנקה בראשית שנת 1945 לגבש את הנוער המקומי ולהקים בתוך אגודת "שרל גטר" גרעין לתנועה חלוצית אחידה על-ידי שערכו סמינר ראשון למדריכים,⁸² אולם בסיון זה לא עלה יפה והאגודה קיימה קשרים עם בת"ד, בית"ר וארגוני הנוער של תנועת העבודה, גם כאשר לא נמצאו במרוקו, במקופה בה אנו דגים, שליחים לתנועות אלה.⁸³ כך ניתן היה למצוא בין חברי אגודת "שרל גטר" וארגוני הנוער הציוני-חלוצי ברחבי מרוקו, חברים שהזדהו עם רעיונותיהן של תנועות הנוער החלוציות השונות, לרוב מבלי להתייחס להשלכות הפוליטיות הנורעות מכך. רק לאחר קום המדינה ובואם של שליחי התנועות החלוציות השונות לפעול במרוקו, נעשתה פעולה אינטנסיבית לסיבות לגבור זהות בין דרכו הרעיונית של הנוער היהודי במרוקו

DS149

1900

000004

השתייכותו התבוצעת. וזאת סתור כרובה להביא גורע זה, עוד
בהיותו בגולה, לקביעת השתייכותו הפוליטית בתוך התבוצה הציונית
ומדינת ישראל.⁸⁴

ב. עליית החלוצים הראשונים ממרוקו לארץ-ישראל ויציאתם להכשרות
בצרפת ובאלג'יריה

בראש מאוריו של הגורע היהודי, שהתלכד סביב לארגוני
הגורע הציוני-חלוצי שלטו במרוקו בשנים 1944-1945 והשקיע מאמצים
מסוימים בהכשרה רוחנית ומעשית, עמדו העלייה לארץ-ישראל וההסתלבות
במאבק לעצמאות מדינית.⁸⁵ בדם, אפשרויות העלייה ממרוקו לארץ-
ישראל במקופה של מלחמה עולמית וכאשר עיקר דאגתם של הגורפים
שטיפלו בעלייה בהסתדרות הציונית הדפגו להעלאתם של ביצולי השואה,
היו מצומצמת ביותר. מכסות רשיונות-העלייה הנסוכות שהקציבו
שלטונות המנדט הבריטי בארץ-ישראל לעולים יהודים, סנעו מלכתחילה
כל אפשרות של עלייה חלוצית ליגאלית בקנה מידה רחב ממרוקו. אולם,
הלחץ הגובר שהפעיל הגורע היהודי במרוקו לעלייה, הקשרים שפיתחו
ארגוני הגורע הציוני-חלוצי במרוקו עם מוסדות ההסתדרות הציונית
בארץ-ישראל, בצרפת, באנגליה ובתוניסיה ואלג'יריה - שם החלו
שליחי המוסדות הלאומיים לפעול להקמת תבוצה בוער חלוצית בצפון
אפריקה - ובמיוחד הסיוע שהגיש נציג ההסתדרות הציונית בליסבון,
פריץ ליכטנשטיין (פרץ לשם), אשר בא לקזבלנקה בספטמבר 1944 ובחר
מועמדים מתאימים לעלייה חלוצית מבין הגורע הסקופי, כל אלה
השפיעו על מחלקת העלייה של ההנהלה הציונית בירושלים להקציב
בזבמבר 1944 את עשרת רשיונות-העלייה הראשונים לעולים חלוצים
ממרוקו.⁸⁶ למרות זאת נדחתה עלייתם של תלוצים מבין הגורע היהודי

DS149.5

1900

0000046

במרוקו עד לסיום מלחמת העולם השנייה בטל סירוב השלטונות המקומיים להרשות את יציאתם ממרוקו ומשום הקשיים בהשגת אמצעי תחבורה לעולים בתקופת המלחמה.⁸⁷ דחיית עלייתם של עשרת החלוצים הראשונים ממרוקו לא מנעה ממחלקת העלייה מלשוב ולאשר ביוני 1945 הקצבה נוספת של עשרים רשיונות-עלייה ממרוקו.⁸⁸ כך נמצאו ברשותו של הארגון הציוני במרוקו (ביוני 1945 שלושים רשיונות-עלייה סבלי שיוכל לבצולט עד אשר נמצאה דרך להעלאתם דרך ליסבון של עשרת החלוצים הראשונים ממרוקו שהגיעו לארץ-ישראל ב-11 בספטמבר 1945 ופנו לקיבוץ "בית אורן", ביתם של השליחים הראשונים ששלחו המוסדות הלאומיים לצפון אפריקה.⁸⁹ העדרם של אמצעי תחבורה ממרוקו לארץ-ישראל גרמו לעיכובים גם בהעלאתה של הקבוצה השנייה של עשרים החלוצים ממרוקו שעבורם בתקבלו רשיונות-עלייה, ורק לאחר כשמונה חודשים יצאו את מרוקו (ב-9 בפברואר 1946) דרך אלג'יר לארץ-ישראל.⁹⁰

בעוד שעשרת החלוצים הראשונים ממרוקו נמנו על הנוער הציוני-חלוצי בקזבלנקה היו בקבוצה השנייה של עולים חלוצים ממרוקו נכללו גם מהנוער הציוני-חלוצי שבקהילות הפנים של מרוקו.⁹¹ חלוצים אלה היו צעירים עירוניים משכילים, רובם בגיל 20-25 שנה, שתוכשרו למלאכת כפיים.⁹² עלייתם של חלוצים מעטים אלה ממרוקו לארץ-ישראל, אשר לותה בחגיגות פרידה המוזנות, גרמה להתלהבות גדולה ועוררה רצון עז לעלייה לא רק בין הנוער הציוני-חלוצי, אלא גם בין מבוגרים ובעלי-משפחות יהודים במרוקו.⁹³ הלחץ שהפעיל הנוער היהודי במרוקו לעלייה הכתיב לארגוני הנוער הציוני-חלוצי המקומיים לבסות ליצור קשר עם גורמים

צירוביים-חלוציים נוספים בצרפת ובתוניסיה להכשרה ולעלייה, כך
נשלחו על-ידי אגודת "שרל במר" עשרים בערים להכשרה של "המזרחי"
בצרפת כצעד ראשון לקראת העלאתם לארץ-ישראל וקליטתם ביישובי
התנועה החלוצית-דתית. 94 בערים נוספים נשלחו על-ידי אגודה
זו להכשרה של אגודת "צעירי ציון" מתוניסיה בריבט (Rivet)
שבאלג'יריה, אשר הוקמה כדי לגבש גרעין צפון-אפריקאי שנועד,
לאחר שיקבל הכשרה מתאימה, להקים קיבוץ משלו בארץ-ישראל. 95
מחוץ למסגרת של הפעולה המאורגנת לעלייה חלוצית בתעורר
נוער יהודי מסרוקו אשר אצה לו הדרך לעלות וחר אחר נתיבים
שיובילו אותו לארץ-ישראל, ובמיוחד על-ידי יציאה לצרפת כדי
להיקלט ב"הכשרות" שהקימו שם התנועות החלוציות השונות. בפני
נוער זה לא עמדה שאלה הרעיונית למכשול והוא היה מוכן להצטרף
לכל תנועה חלוצית שהבטיח לו עלייה לארץ-ישראל. 96

על רקע זה של לחץ גדול לעלייה ולאחר שהופסקה הקצבת
רשימות-העלייה לארגון הציוני במרוקו, 97 עלה רעיון ארגונה של
העפלה מצפון אפריקה לארץ-ישראל על-ידי סירות שיפליגו מחופי
אלב'יריה. לעלייה זו שאורגנה על-ידי שליחי המוסד לעלייה ב'
בצפון אפריקה היו, באשר ליהדות מרוקו, שתי תוצאות סובדות:

(1) הקמתם של תנועת "החלוץ" וארגון "ההגנה" ("המגן")

במרוקו.

(2) תחילתה של עלייה הטרונית בלתי מאורגנת ממרוקו לארץ-

ישראל.

DSI49
1988
0000040

ג. הקפלה והקמת "הסגן" במרוקו

כבר עם בחירתה בזירת הברית בחופי צפון אפריקה ב-8 בנובמבר 1942 החלו המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל בדיונים לקראת פעולה "רחבת היקף וחנופה" לחיבור, הכשרה ועלייה בקרב הנוער היהודי המקומי ולהקמתן של קבוצות נוער חלוצי. למטרה זו נדרשו המוסדות הלאומיים להכין את השליחים המתאימים, ואלה נבחרו והוכשרו בטהלך שנת 1943.⁹⁸ ברם, השליחים הראשונים שנשלחו להגשים מטרת אלה בצפון אפריקה פעלו בתנאי מחתרת להקמתן של תזרעות נוער חלוציות בתוניסיה ובאלג'יריה ולא הגיעו למרוקו בתקופת שליחותם הראשונה (אוקטובר 1943 - אוגוסט 1944).⁹⁹ גם כאשר שבו באוקטובר 1944 לצפון אפריקה לתקופת פעולה נוספת, נאסר עליהם לפעול במרוקו, ורק רצונם העז למצוא דרך כדי להגיע לצרפת, הביא אותם בראשית שנת 1945 למרוקו.¹⁰¹ עם בואם לקזבלנקה נפגשו אפרים פרידמן (בן-חיים) ויגאל כהן עם הנהלת הארגון הציוני במקום, וקיבלו מהם סיוע בארגון סטיבר אינטנסיבי למזריכים במסגרת אגודת "שרל נטר". סגמתם של שליחים אלה בפעולתם בקזבלנקה הייתה להפוך את אגודת "שרל נטר" לתנועה חלוצית אחידה שמטרתיה: הכשרה, עלייה והצטרפות לגרעין הצפון-אפריקאי בארץ אשר נמצא אז בשלבי התהוות. יחד עם זאת, נתבר השליחים, על-פי דרישתו של י"ד הארגון הציוני במרוקו, הכשרה ב"הגנה" לשני צעירים מחברי "שרל נטר".¹⁰² ברם, לפעילות מקרית זו, שנמשכה כשלושה שבועות, לא היה המשך. ולאחר שלא הצליחו למצוא דרך לצרפת, שבו שני השליחים לפעול בתוניסיה ובאלג'יריה עד אשר נתגלתה זהותם ונאלצו לשוב ארצה ביולי 1945.¹⁰³

File 100
File

ארכיון
מרוקו

ארכיון

DS14

190

00000

פעולה יותר נרחבת להקמתה של התארגנות נוצר מחתרית להגנה ולעלייה בצפון אפריקה, בעשתה בסתר שנת 1947 כאשר בתחלפה מדיניות העלייה של המוסדות הלאומיים בארץ מעלייה ליבאלית של חלוצים מעטים שהאיזור להעפלה בסירות סחופי אלג'יריה לארץ-ישראל. ללא הכנה מספקת ומבלי לדעת את שפת המדינה ותנאי הפעולה ולהכיר את האוכלוסיה היהודית אשר יועדה לעלייה, בשלח יאני אבידוב על-ידי המוסד לעלייה ב' לאלג'יריה כדי להכין את סבצע ההעפלה. בהגיעו לאלג'יר בטרם שנת 1946, עשה אבידוב, בסיועו הצמוד של א' פרידמן, אשר שב לפעול בתוניסיה ובאלג'יריה זמן קצר קודם לכן, להכנת הכלים להעפלה: הוא יצר קשר עם מנהיגי קהילת אלג'יר כדי להבטיח את עזרתם, איתר את המקום המתאים על החוף לעגינת הסירה והעלאת העולים, וקבע את מקומו של סחנה העולים הראשון ליד העיר תנז (Ténès) במרחק של כ-175 ק"מ מהעיר אלג'יר. 105

לאחר שהכשיר את הקרקע באלג'יריה הטיל אבידוב על פרידמן לספל בגיוס העולים, וכצעד ראשון בתקנים בינואר 1947 קורס לכ-15 מדריכים להגנה ולהעפלה, בתנאי שדה ליד העיר אלג'יר, בהשתתפותם של פעילי נוער צירבי-חלוצי ממרוקו, תוניסיה ואלג'יריה. קורס זה כלל איסונים במקל, בסכיז, בג'ודו ובכלי נשק חם קלים ובמשך כחודשיים. תפקידם של בוגרי קורס המדריכים, שהיה ברמה של קורס מ"כים של "ההגנה" בארץ, היה להנהיג את סבצע ההעפלה על כל שלביו: גיוס המועמדים להעפלה, הברחת הגבולות, טיפול במחנה המעפילים ושמירה על בסחונם של אלה עד להעלאתם על הסירות בדרכם לארץ-ישראל. בקורס זה השתתפו ממרוקו שניים ממנהיגי אגודת "שרל נטר": סם אבומבול (אביסל), ראש "סקציית טרומפלדור" וחבר ועד האגודה, ואלני אוחיון, ממנהיגי "סקציית

מיוני 1947

מיוני 1947

בן-יהודה".¹⁰⁶ שניים אלה יצאו לאחר סיום הקורס למדריכים
באלג'יר, לגייס במרוקו את המועמדים להעפלה, ובפסח תש"ז גויסו
סנין הנוער היהודי המאורגן בקזבלנקה וערי פנים מרוקו 43
הצעירים הראשונים, אשר גבבר את הגבול לאלג'יריה בדרכם לסחגה
המעפילים בחנוס.¹⁰⁷

ברם, תכניתם המקורית של השליחים להעלות נוער ציוני-חלוצי
סצפון אפריקה, נשתבשה. הידיעות על אפשרויות העלייה החדשות
לארץ-ישראל עוררו משפחות ויחידים סיהודי מרוקו לחסל את עסקיהם,
למכור את רכושם, וללכת לאלג'יריה בזרם הולך וגובר. יהודים אלה
קיוו שגם מבלי שיהיו כפופים למסגרת ארגונית ייכללו בין העולים
לארץ-ישראל. כך הפכה היוזמה מסבצע להעפלה מאורגנת של נוער
ציוני-חלוצי ממרוקו לארץ-ישראל, לתנועת יציאה ססיכית של מאות
יהודים לעבר אלג'יריה, וזאת מבלי שיהיו לצורת השליחים
והסדריכים הקמן שהוכן למסימה קטה ורבת מכסולים זו, ההכשרה,
האמצעים והיכולת הארגונית לספל בעולים אלה.¹⁰⁸

הנסיון להעלות משפחות של יהודים ממרוקו לארץ-ישראל בשנות
הארבעים לא היה חזש. בואו של ב' ליכטנשטיין לליסבון כדי לספל
בהעלאת פליטים יהודים מאירופה שסצאו סקלט במרוקו בתקופת
המלחמה, יצרה גל של התעוררות לעלייה בקרב יהודי סנג'יר,
ובאיזור החסות הספרדי של מרוקו אשר השפיע על נציג מחלקת העלייה
בליסבון, פ' ליכטנשטיין, להקציב גט ליהודי סנג'יר ומרוקו
הספרדיים רשיונות עלייה.¹⁰⁹ אולס, קליטתה של קבוצה ראשונה של
כשלושים משפחות עולים מסנג'יר והאיזור הספרדי בארץ-ישראל
בכשלה, וחלק מהעולים ביקש לשוב חזרה לסנג'יר. התברר, כפי שקרה

בארצות מוסלמיות אחרות, כי ציפיותיהם של עולים אלה, אשר ראו בעלייה לארץ-ישראל לא רק באולה לאומית-מדינית אלא גם באולה מכלית-חברתית, לא יכלו להתבטם במציאות של החיים הלאומיים בארץ-ישראל באותה תקופה. ¹¹⁰

על רקע זה ניתן להבין את הבעיות הסבורות אליהן בקלפה ההעפלה דרך אלג'יריה בשנת 1947. העלייה הסמיכית של משפחות, על ספן, זקביהן ובניהן, העמידה מחד גיסא את מארגבי ההעפלה בפני בעיות שלא חזו אותן מראש ושלא היה בכותם לפתור דהכנימו אותם לעתים למצבי יאוש, ¹¹¹ ומאידך גיסא לא יכלו עולים אלה לעמוד, הן בפשיה והן פיסית, בטבל הרב שהיה כרוך בהעפלה זו דרך אלג'יריה: הציפייה הממושכת לעלייה ללא שיכון מתאים ומחסור חמור במזון ובמים, העלאתם בלב-ים של תינוקות וקשישים על ספינות בתנאי מחתרת, השיס בספינות רעופות אלה בתנאי אכסון, תזונה וריפוי קשים ביותר, המאבק עם הצי הבריטי על זכות העלייה על חוף ארץ-ישראל, והגירוש לקפריסין על הבעיות החברתיות הקשות שנתעוררו בינם ובין העולים מאירופה בתוך מחנות המעפילים. ¹¹²

במסגרת מבצע ההעפלה יצאו מחופי אלג'יריה שלוש ספינות של מעפילים מצפון אפריקה שמרביתם באו ממרוקו. הראשונה מבין ספינות אלה הייתה "יהודה הלוי" אשר הפליגה ב-10 במאי 1947 עם 430 מעפילים, ובעקבותיה הפליגו "שיבת ציון" (ב-16 ביולי 1947) עם 411 מעפילים ו"פורצים" עם 44 מעפילים, היחידים שהצליחו לעלות על חוף ארץ-ישראל ב-4 בדצמבר 1947, ולא להיות מוגלים לקפריסין. ובסך-הכל עלו במסגרת מבצע העפלה זה כאלף בפש של יהודים מצפון אפריקה שנחלקם הקסן היו יוצאי תבועות הנוער

149.5.M
1900-19
0004688

התלוזיות וברובם הגדול משפחות ובוגדים לא מאורגנים. 113 הקץ
למבצע ההעפלה מצפון אפריקה בא כתוצאה מהתערבותם התקיפה של
שלטונות צרפת באלג'יריה וכשלוך פעולת העלאת העולים לספינה
השלישית. ומראשית שנת 1948 נאלצו הפעילי עלייה ב' בצפון
אפריקה לתור אחר דרכים חדשות ליציאת יהודים מהאיזור. 114

מבצע ההעפלה מצפון אפריקה, גם אם לא הגשים את מסדתו
המקורית להעלות בועד ציוני-חלוצי מבני המקום לארץ-ישראל,
הוא יצר את תנסיס להקמתו של ארגון "ההגנה" בצפון אפריקה.
כבר הזכרנו לעיל את הקודס הראשון למדריכי "ההגנה" שהתקיים
ליד אלג'יר בינואר 1947 שבסיומו מונו האחראים להגנה ולהעפלה
בכל אחת מארצות צפון אפריקה. באשר למרוקו היו אלה סם אבוטבול
ואלי אותיון שלאחר שטבו עם סיום הקודס למרוקו הם פעלו להקמתם
של התאים הראשונים לארגון "ההגנה" וטיפלו בנושא ההעפלה.
ביוני-יולי 1947 השתתפו אבוטבול ואותיון בקודס שני ל"הגנה"
שהתקיים בצרפת ליד העיר ליון בהדרכתם של שליחים ארצישראלים,
דבשובם למרוקו ניסו להרחיב את מסגרת הארגון, להקים סניפים
בקהילות הגדולות, ולגייס בועד יהודי לשורות הארגון ולאמנו
בהגנה עצמית ובשימוש בזשק קר וחם. כן נעשה ניסיון להכין חכנית
הגנה לשכונות היהודיות בערים הסרכזיות במרוקו ובשלח מצרפת
הזשק הראשון לשימוש הארגון. 115

ברם, תלותו של ארגון "ההגנה" של מרוקו ("המבן") בצרפת,
שם התקשו הפעילים הציוניים להגיע לפעולה משותפת בנושא זה בשל
ההבדלים התרבותיים-ספלטתיים ניניהם, ויראתם של מנהיגי הארגון
הציוני במרוקו מפני הסכנות הכרוכות בהגנה עצמית, גם התנכלות

DS149

1906

000007

השלטונות הצרפתיים והלשנה מצד גורמים יהודיים, כל אלה פבעו בהתארגנותו ובהפעלתו של הארגון, והפרעות שפרצו ביוני 1948 בצד היהודים ברג'יה רבג' יראדה, ערי גבול ליד אלג'יריה, מבלי שארגון "המגן" ייכנס לפעולה ויגן על היהודים, הוכיחו עד כמה חסר אונים היה ארגון זה בשעה בה נדרש לפעולה. 116

3. הארגון הציוני במרוקו למן חידוש פעולתו ועד ל"ועידה האזורית הראשונה" (יולי 1943 - יוני 1946)

ההתעוררות הלאומית שפקדה את היהודים במרוקו לאחר בחינת בנות הברית ושמצאה את ביטויה בבהירה אחר התרבות העברית ובהקמתם של ארגוני נוער ציוני-חלוצי במרכזים היהודיים ברחבי הארץ, לא נוצלה בראשיתה על-ידי הארגון הציוני במרוקו. זאת, אף-על-פי שבראה היה כי בשנים 1936-1939 הוכנו הכלים הארגוניים הנחוצים לקיומה של פעילות ציורבית סדירה וכי עם חלוף המשבר שפקד את הפעילות הציונית במרוקו בתקופת שלטונה של ממסלת וישי ישוב הארגון להרכיב את מוסדותיו ולהנהיג את התנועה הציונית ברחבי הארץ. אפשר ועזיבחו של י' טורט, האיש אשר ליווה והדריך את הארגון הציוני במרוקו בשנים 1923-1940, פגעה בהתאוששותו המהירה של הארגון והיר ורושות כשנתיים של הכנה כדי להקים מחדש מסגרות ארגוניות דומות לאלה שבתהור ערב המלחמה. המכתב הראשון ששלח "סביף מרוקו של הפדרציה הציונית של צרפת" בחתימתם של ש"ד לוי וש' כגן, בו הודיעו למתלקה לארגון של ההנהלה הציונית על חידוש פעולת הארגון, הוא מסוף חודש יולי 1943, כשעה חודשים לאחר כניסת בנות הברית למרוקו. 117

DS149.5
1900
000004

במכתב זה הצהיר הארגון הציוני במרוקו על רצונו לשוב לפעילות סדירה, אך ביקש "להסתפק בעבודה באותה מטרת שמלפני המלחמה" ובהיקף מצומצם; וזאת משום יראתו מהתנגדות השלטונות המקומיים.¹¹⁸

"הלשכה" שנבחרה ערב המלחמה שגה להביג את הארגון הציוני,

פרט לי' טורש שעזב כאמור את מרוקו, בקזבלנקה בלבד ובמבנה סלקיים מגעים עם ציורי הקהילות האחרות למרות ההתעוררות הרחבה לפעולה הציונית וייסודם של ארגונים ציוניים ברחבי מרוקו. את הקמתו מחדש של ארגון ציוני אשר ירכז וינהל את הפעולה הציונית במרוקו כולה ביקש בשיא "סניף מרוקו" להטיל על המחלקה לארגון של ההנהלה הציונית אשר נתבקשה לשלוח לשם כך שליח מיוחד.¹¹⁹

למצב זה של קיום פעולה מצומצמת ומוגבלת לקזבלנקה בלבד

על-ידי הארגון הציוני במרוקו בתקופה של התעוררות לאומית

בדולה ברחבי הארץ היו שתי תוצאות:

(1) ביקורת קשה אותה מתחו ארגונים ופעילים ציוניים

בטניפיים על הנהגת הארגון הציוני במרוקו, תוך בסיון ליצור קשרים ישירים עם מוסדותיה של ההסתדרות הציונית, לפעול באופן עצמאי ולפורר בסך את אחדות הארגון הציוני המקומי.¹²⁰

(2) לחץ מתמיד שתפעילה המחלקה לארגון של ההנהלה הציונית

על הנהגת הארגון הציוני מקזבלנקה למען ייסד תנועה ציונית חזקה ופעילה במרוקו עם הנהגה יציגה אשר תעשה להרחבת המסגרת הארגונית של התנועה הציונית המקומית שתכיל בתוכה את כל ציורי הארץ, ותפעל להקמתם של ועדים ואגודות ציוניות בוספים על אלה שקמו ולצירופם של חברים חדשים לארגון.¹²¹

תלוותיהם של הארגונים והפעילים הציוניים בסניפים בגד
הנהגת הארגון ולחצה של המחלקה לארגון של ההנהלה הציונית
לריאורגאניזציה בארגון הציוני המרכזי, אילצו את ההנהגה
הרותיקה להודיע ביולי 1944, כשנה לאחר חידוש הקשרים עם
המחלקה לארגון, על נכונותה לאמץ את ההצעה להקים ארגון ציוני
במרוקו אשר ירכז את הפעולה הציונית ברחבי הארץ שהלכה
ובתרחבה בתקופה זו,¹²² הצעד הראשון נכירדן זה היה החפסרותו
באוגוסט 1944 של ש"ד לוי, מנהיגו של הארגון הציוני במרוקו
במשך שנים דברת, מנשיאות הארגון, כדי לאפשר את הכנסתם של
השינויים המוצעים שעל ביצועם הופקדו שני חברים רתיקים
בהנהלת הארגון - ש' כגן ופ' כאלאמארו,¹²³

פעולתם של כגן וכאלאמארו לארגונו מחדש של הארגון הציוני
במרוקו במטכה עד ראשית חודש אוקטובר 1944 והביאה להקמתם של
שני מוסדות שנועדו להנהיג את התנועה הציונית במרוקו ולסגל את
הארגון הציוני המרכזי לשיטות פעולה חדשה כמתחייב מהתפתחותה
של התנועה. מוסדות אלה כללו:

(1) "ועד פרעל מרכזי" (Commission Centrale Exécutive)
בו שלושה חברים ובראשם מזכיר כללי, אשר נועד להפעיל את הארגון
על-פי הדיציפלינה הציונית תוך הקפדה על האחרות האידיאולוגית
של התנועה הציונית במרוקו.

(2) "מועצה כללית" (Conseil Général) מייעצת שהורכבה
מפעילים מסורים ושמשפר חבריה נקבע זמנית לשבעה-עשר וביניהם
כל חברי "הועד הפועל" הישן. מניין חברי "מועצה כללית" זו
נועד להתמנות סוכנים ממובנים על תחומי הפעולה השונים של

49
300
004

הארגון הציוני הסקוטלי: הקק"ל, קה"י, העלייה, השקל, התעמולה, הארגון, התרבות ותחומי פעולה אחרים ככל אשר ייזרש, 124

למזכיר כללי של הארגון החזש בחמנה הפעיל הציוני בעל ההשפעה הסוחר פ' כאלאמארו, ולמזכיר "המועצה הכללית" בחמנה העסקן הציוני הוותיק ש' כגן. תוקפם של מינויים אלה היה לתקופה של עד שמונה חודשים - תקופה שבזרשה, לדברי מפעילי החכבית לריאורגאניזאציה, לארגונה של החנועה הציונית במרוקן ולהנהגתן של בחירות רימוקחאמיות למוסדותיה: - "מועצה כללית" עם גוף אכסיקוטיבי, 125 במבנה זה של הארגון הציוני במרוקן יש משום חזרה למבנה שבתורה ערב סלחמת העולט-השבייה והמשך שליטתם של ציוני קזבלנקה בפעילות הציונית במרוקן.

ההנהלה שהורכבה באוקטובר 1944 לארגון הציוני במרוקן עסקה בביתול הפעולה הציונית ברחבי הארץ, שהחל ב-1 במאדס 1945 הוכנס בה שינוי בוסף עם מינויו של מזכיר אזמיניסטרטיבי לארגון, 126 ובהגשמתה הלכה למעשה של חכביתת הארגונית על-ידי ביצוען של שתי משימות ארבוניות:

- א. קיומן של בחירות למוסדות הארגון הציוני במרוקן.
- ב. הכנתה של ועדה אזונית לציוני מרוקן.

א. בחירת מוסדות הארגון הציוני במרוקן (אפריל 1945)

על-פי החכבית שהתור באוקטובר 1944 מבצעי הריאורגאניזאציה בארגון הציוני במרוקן היה צריך לקיים תוך שמונה חודשים מאוחו תאריך בחירות למוסדות הארגון ולקבוע את הנהגתו הציבנה, 127 אולם בחירות אלה יכלו להתקיים רק על-ידי כינוסה של ועידה

BS149

1900

00000

ציונית ארצית אשר, בנוסף להכנות הארגוניות הנהוצות, לקיומה
היתה דרושה גם הסכמת השלטונות המקומיים וזו לא ניתנה לפני
חודש מאי 1946.¹²⁸ כך הפכו הבחירות שהתקיימו ב-2 באפריל 1945
למוסדות סניף קזבלנקה, לבחירתם למעשה של מוסדותיו המרכזיים
של הארגון הציוני במרוקו עד לכינוסה של "הוועידה האזורית
הראשונה" בתחילת חודש יוני 1946.¹²⁹ גם "המועצה הכללית" אשר
נבחרה באסיפה כללית של חברי סניף קזבלנקה והיתה דומה בהרכבה
האישי לזו שמונתה באוקטובר 1944, הפכה ל"מועצה הכללית" של
הארגון הציוני המרכזי עד לכינוסה של "הוועידה האזורית
הראשונה".¹³⁰ מועצה זו נבחרה בכינוס שהתקיים ב-7 באפריל 1945
ב"ועד פועל מרכזי" בין חמישה חברים שארבעה מהם היו חברים
ב"לשכה" שהנהיגה את הארגון הציוני במרוקו ערב סלתת העולם
השנייה, והחבר החמישי היה מהגר יוצא אירופה שהגיע דרך ברפת
לקזבלנקה בתקופת המלחמה, ועד זה ברעו למרות את המוכנים
המסוגלים על גיועה של הפעילות הציונית בנושאי הפעולה
השונים.¹³¹

לפי זה רואים אנו כי המגמות שנסתמנו בהתפתחותו של הארגון
הציוני במרוקו בשנים 1936-1939 המשיכו גם בתקופה שלאחר חידושה
של הפעילות הציונית במקום ועד לכינוסה של "הוועידה האזורית
הראשונה" לציוני מרוקו בתחילת חודש יוני 1946.

ב. הכנת "הוועידה האזורית הראשונה" לציוני מרוקו

הבחירות שהתקיימו באפריל 1945 במניף קזבלנקה היו רק אחת
הפעולות שהן בקמה הנהגת הארגון הציוני במרוקו למן אוקטובר
1944 כדי להביא לכינוסה של ועידה אזורית לציוני מרוקו, כדוגמת

DS149

1901

000000

הוועידות הארציות השנתיות שהתכנסו בקזבלנקה בשנים 1936-1939. להכנת כינוסה של ועידה זו עשתה הנהגת הארגון, שנסתייעה בעזרתה של המחלקה לארגון של ההנהלה הציונית,¹³² שלוש פעולות עיקריות:

(1) הידוק הקשרים עם הסניפים וארגובם מחדש כפעולת הכנה לקביעת נציגיהם לוועידה האזורית.¹³³

(2) הכנתו של "תקנון פנימי" (Règlement Intérieur) חדש לארגון הציוני במרוקו כדי להזיחו לפני הוועידה האזורית לאישרו.¹³⁴

(3) השגת אישור השלטונות המקומיים לכינוסה של הוועידה, קטיים שהערימו שלטונות צרפת במרוקו בהשגת האישור הדרוש גרמו לדחיית טועני כינוסה של "הוועידה האזורית הראשונה", שנועד תחילה ליטול חול המועד פסח חס"ה, לשבועות חס"ה ועד לשנה אחרי זה (לתחילת חודש יוני 1946).¹³⁵

4. "הוועידה האזורית הראשונה" (8-10 ביוני 1946) ותוצאותיה

עם כינוסה של "הוועידה האזורית של הפדרציה הציונית במרוקו" ב-8-10 ביוני 1946 במשכון "אגודת תלמידי כול"ח" הוותיקים בקזבלנקה,¹³⁶ הגיע הארגון הציוני במרוקו לשיא התפתחותו בתקופה הנסקרת במסגרת עבודה זו. מארגני ועידה זו, הראשונה מבין שתי ועידות אזוריות שהתכנסו עד שנת 1948, הצליחו לעמוד בכל האתגרים הארגוניים שהציבה להם המחלקה לארגון של ההנהלה הציונית; לרכז מחדש את כל ציוני מרוקו במסגרת ארגונית אחת,

DSI495

1900

0000046

ללכדם מסביב לחנהגה ובחרת ולהגבילים במקצוץ ברוח דפוסי הארגון של ההסתדרות הציונית; ויחד עם זאת להפוך את ההתעוררות הלאומית שפקדה את יהודי מרוקו בתקופה זו להפגנה גדולה למען התנועה הציונית. גם בוכחותם בונעידה של נציגי המוסדות הקהילתיים המקומיים ושל נציגי המוסדות היהודיים הפילנתרופיים הבינלאומיים שהחלו לפעול במרוקו, וההשתתפות הרחבה של למעלה מחמישים נציגים (64 מנדאסים), אשר ייצגו כאלפיים חברים מעשר קהילות חשונות במרוקו, ¹³⁷ העמידו בפעם הראשונה את הארגון הציוני המקומי על בסיס ציבורי ורחב שהיה חסד אותו בתקופות הקודמות של פעולתו. בעוד שהארגון הציוני במרוקו באמצע שנות העשרים היה עניינה של קבוצה קטנה של ציונים מקזבלנקה אשר באבקה ללא הצלחה להרחיב את מסגרת הארגון, הרי עתה, באמצע שנות הארבעים, בוצרה במרוקו תנועה ציונית רחבה שהיתה זקוקה למסגרת ארגונית איתנה ולהנהגה מוכשרת וחזקה שתדע לנהל אותה בתקופה של אתגרים לאומיים גדולים עם התקרב מועד השגתה של העצמאות המדינית בארץ-ישראל.

אף-על-פי שמהלך ועידה זו זמה לכינוסי הוועידות הארציות שקיימו ציוני מרוקו בשנים 1936-1939, ¹³⁸ הדי, אם לשפוט על-פי תוצאותיה, היתה "הוועידה האזורית הראשונה" בקורה מפנה בדרכו של הארגון הציוני במרוקו משום שהכניסה את השינויים הבאים במדיניותו הארגונית ובדרכי פעולתו:

א. היא אישרה תקנון מקיף לארגון הציוני במרוקו על-פי

הבחירותיה של המחלקה לארגון של ההסתדרות הציונית;

ב. היא הכניסה את הארגון הציוני במרוקו למעורבות פעילה

במדיניותה ובמוסדותיה של ההסתדרות הציונית;

S149.5.1

1900-1

0000468

ג. היא העבירה את הדגש בפעולה הציונית במרוקו מפעולה ביהול מגביות לקדנות הלאומיות לפעולה לתעמולה, לחיבור עברי-יוצי, להכשרה ולעלייה;

ד. היא החליפה את הנהגת הארגון הציוני המקומי על-ידי דחקה את ההנהגה הוותיקה פעמדות ההשפעה בארגון והעלתה במקומם עירים מקומיים.

אישורו של תקנון לארגון הציוני במרוקו

נפרק הקודם בסינו לעמוד על ההסתמכות שהביאה לקביעת מבנה ארגון הציוני במרוקו בשנים 1936-1940, ומצינו שאף-על-פי בדונה שאלה זו במסגרות הארגון והוכן בנובמבר 1938 "תקנון ניסי" שהגדיר את תפקידיה של "הלשכה", היא הנהלת הארגון, אופן פעולתה; לא בתקבל בארבע הוועידות הארציות שהתכנסו בשנים 1936-1939 בקזבלנקה כל תקנון מחייב לארגון הציוני במרוקו.¹³⁹ עם חידוש הקשר בין ציוני קזבלנקה והמחלקה לארגון ל ההנהלה הציונית וארגונו מחדש של הארגון הציוני במרוקו, יתה, כאמור, אחת מעצמותיה ובקשותיה של המחלקה לארגון מההנהגה ופניות של הארגון הציוני בקזבלנקה, שעסקה בהכנת "הוועידה הציונית הראשונה", שאלת הכנתו של תקנון מחייב לארגון הציוני מקומי אשר יותאם לדפוסי הארגון של ההסתדרות הציונית.¹⁴⁰ מבט הוכן, על-פי דוגמאות של תקנונים שנשלחו על-ידי המחלקה לארגון ובהתחשב בתנאים המיוחדים של הארגון הציוני במרוקו, נבנו (Statuts) ל"פדרציה הציונית של מרוקו" אשר שייכה את יתה, בשל ההגבלות הפוליטיות על הפעילות הציונית במרוקו, ל"פדרציה הציונית של צרפת".¹⁴¹

DS149.5.M

1906-79

000004688

גוסט ראשון של תקנון זה הובא לאישורה של "הוועידה
האזורית הראשונה" שנכנסה ביוני 1946¹⁴² ונוספו לו תיקונים
אחרים, על-פי הצעת המחלקה לארגון,¹⁴³ אשר אושרו ב"ועידה
האזורית השנייה" שהתכנסה במארס 1947.¹⁴⁴ כך קיבל הארגון
הציוני במרוקו בפעם הראשונה תקנון סחיב שהגדיר את מטרת הארגון
וקבע את מסגרותיו הארגוניות ואת צוהלי עבודתם. וגם אם לא
בתקבלו כל השינויים שביקשה המחלקה לארגון להכניס בתקנון זה,
הרי יש לראות בנוסח הסופי של תקבונה המאושר של "הפרוצדורה
האזורית של מרוקו" את התקנון המושלם ביותר שהיה לארגון הציוני
המקומי והמרחבני ביותר לתקבונה של ההסתדרות הציונית.
התקנון שאושר אינו משנה באופן מהותי את מבנה הארגון
הציוני במרוקו כפי שנקבע בשנים 1936-1939, גם אם ניתנו
למסדרות הארגון כיוונים אחרים. המסגרת הבסיסית של הארגון
המשיכה לשמש הוועידה הארצית של בציגי הציונים במרוקו שנקראה
עתה "הוועידה הפדרלית" (La Conférence Fédérale) ושמתפקידה
היה לקבוע את מדיניות הארגון, את תכנית פעולתו ואת תקציבו;
ולבחור את הנהלתו, לפקח עליה ולבקור את פעולתה.¹⁴⁵ במקומו של
"הוועד הפועל הסורחני" שהתקיים בשנים 1936-1940 והפך בשל ריבוי
בציגי הסניפים בו לגוף חסר השפעה על פעולת הארגון, קבע התקנון
החדש את בחירתו של "ועד מרכזי" (Comité Central) עם מספר
סדומצם של חברים (5-12),¹⁴⁶ אשר בחר מתוכו "לשכה אכסיקוסיבית"
(Bureau Exécutif) לניהול הארגון.¹⁴⁷ ל"ועד המרכזי" העניק
התקנון סמכויות נרחבות בניהול הארגון: הוא אשר ייצג את הארגון
הציוני במרוקו כלפי חוץ, פקח על פעולת הסניפים והגופים
המסתייכים לארגון, מינה סוכנים לספל בפעילויות הציוניות השונות,

DS149.5

1900

000004

שימש כסמכות שיפוטית-משפטית וכורעדת קבלה של חברים חדשים לארגון, והכין את כיסוסן וקבע את סדר יומן של הוועידות האזוריות, 148

התוספת החשובה ביותר שהוכנסה לתקנון זה מצויה בסעיפים הפוסקים בדרך ארגונים ובאופן ביהולם של הסניפים, וביחסי הגוסליז בין הסניפים ובין "הוועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו. התקנון קבע כי לכל עשרה ציונים, לפחות, שמורה הזכות להקים סניף ל"פדרציה הציונית של מרוקו" ולהיות מיוצגים ב"ועידה הפדרטיבית" בתנאי ששילמו את שקליהם ואת מס-הארגון ואושרו על-ידי "הוועד המרכזי" בחברים בארגון המרכזי. 149

הסניפים בחרו את הנהלתם על-ידי האסיפה הכללית של חבריהם, אך עליהם היה לפעול על-פי הוראות "הוועד המרכזי" ולשלוח לו שני שליש מתשלומי המסים של החברים ורבע מהתרומות. 150 ל"ועד המרכזי" ניתנה הזכות לפסד ועד סניף שלא ניהל כשורה את הפעילות הציונית במקום, או לזון כנות-דין משמעת בפיסוריו, או אי-מתן אישור לבחירתו, של חבר ועד על-פי הצעתו של ועד הסניף. 151

בקביעת מטרת הארגון המשיכה, גם בתקנון זה, לשלוש המנטה שבסתמנה בתקופה הקודמת לפעילות הציונית במרוקו, לפיה יש לשים את גיבש על פעולתו הקהילתית של הארגון. הדבר הגיע לידי כך שבנוסח הראשון של התקנון לא הוזכרה "תכנית באזל" בין מטרותיה של "הפדרציה הציונית של מרוקו". 152 ורק לאחר שדושה זאת המחלקה לארגון של ההסתדרות הציונית מצא הדבר את תיקונו. 153 נראה לנו, כי בהעדר ליבאליזציה לארגון הציוני במרוקו, שגם השתייכותו ל"פדרציה הציונית של צרפת" לא הוכרה על-ידי שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי, התקשו ציוני מרוקו לחבר ולאשר מסמך בחוב מחייב

DS149

1900

000046

שהיה בו כדי לחבל במהלך פעולתם "הסבילה". לכן שימש התקנון שאושר על-ידי הוועידות האזוריות של ציוני מרוקו בשנים 1946-1947 כתקנון פנימי לארגון ולא פורסם דבר על קיומו ברבים.¹⁵⁴

ב. מעורבות פעילה במדיניות ובמוסדותיה של ההסתדרות הציונית

חוסר העניין אותן גילו ציוני מרוקו בהשתתפות במוסדות ההסתדרות הציונית ובנקיפת עמדה בנושאים מדיניים למן תחילתה של ההתארגנות הציונית במרוקו, נפסק ב"ועידה האזורית" שנתכנסה ביוני 1946. אמנם, לאחר שוריתרו על שליחת נציגים לקונגרסים הציוניים בתקופה שלפני כינון הפרוטקטוראט,¹⁵⁵ יוצגו ציוני מרוקו ברוב הקונגרסים הציוניים שהתכנסו בין שתי מלחמות העולם על-ידי נציגים לא מקומיים,¹⁵⁶ אולם הציונים בני המקום נמנעו בעקבות מהשתתפות בכינוסים ציוניים ולקחת חלק פעיל במוסדות לאומיים-ארצישראלים.¹⁵⁷ ציוני מרוקו גם לא נקטו עמדה, בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה, כלפי מדיניות הרשמית של ההסתדרות הציונית אשר, גם אם נתקבלה כנתון שאין לערער עליו, היא לא זכתה לתמיכתו הפעילה של הארגון הציוני במרוקו. אמנם החלו מנהיגים ציוניים במרוקו לתמוך במדיניות הרשמית של ההסתדרות הציונית מעל במת הוועידות הציוניות הארציות שנתכנסו בקזבלנקה בשנים 1936-1939, אולם לכלל דיון והחלטות בנושאים מדיניים לא הבישו ועידות אלה.¹⁵⁸

מעורבות פעילה של ציוני מרוקו במדיניות הציונית והשתתפות במוסדותיה של ההסתדרות הציונית מצאו את ביטויים ב"ועידה האזורית הראשונה", בוועידה זו הקימו ציוני מרוקו לדאשונה "ועדה פוליטית" (Commission Politique) שהורכבה מאישים

149.5

1900

30046

ציוניים מרכזיים מקיבו לבקו והסניפים והכיבה הצעות החלטה
לנועידה אשר תאמו את מדיניותה הרשמית של ההסתדרות הציונית
באותה תקופה.¹⁵⁹ הצעות אלה, אשר אושרו על-ידי הוועידה, עמדו
על הרבקות בהקמתה של מדינה יהודית דימוקראטית בארץ-ישראל
מבלי לפגוע בערביי הארץ, וכללו דרישה לביטול "הספר הלבן"
ולעלייה חופשית לארץ-ישראל, וקריאה לכל הארגונים היהודיים
בעולם להתלכד מסביב להסתדרות הציונית.¹⁶⁰ "הוועידה האזורית
הראשונה" אף הסליחה להקים "ועדה פוליטית" קבועה ליד "הוועד
המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו.¹⁶¹ יחד עם החלטות אלה
שלחה הוועידה לסוכנות היהודית וליישוב בארץ-ישראל מברק
סולידאריות התומך במאבקם לשחרור ולעצמאות מדינית.¹⁶²

בנוסף למעורבות שגילו ציוני מרוקו במדיניות הציונית
ותמיכתם הגלויה במאבקו של היישוב היהודי בארץ-ישראל לעצמאות
מדינית, התנהלה ב"ועידה האזורית הראשונה", בפעם הראשונה
בתולדות הארגון הציוני במרוקו, התמודדות ערה על הזכיה במנדאט
לקונגרס הציוני הכ"ב. ציוני מרוקו, אשר הצליחו להעמיד בראש
הוועדה להפצת השקל בארצם אישים סוכזיים מקהילת קזגלנקה וגראשם
בשיא הקהילה,¹⁶³ טכרו מספר שיא של 11,382 שקלים וזכו בארבעה
צירים לקונגרס הציוני הכ"ב אותם בחרה "הוועידה האזורית
הראשונה".¹⁶⁴ המאבק שהתנהל בין המועמדים הרבים על הזכיה
בבחירות ואשר גרם לסכסוך ממושך בתוך הארגון שהעמיד בספק את
אישורה של משלחת מרוקו לקונגרס על-ידי המוסדות המרוממכים,¹⁶⁵
הוכיח עד כמה נשתנה יחסם של ציוני מרוקו בנושא השתתפותם
במוסדות ההסתדרות הציונית. הדבר מצא את ביטויור גם בשליחת

נציגה ממדוקו לוועידה הי"א של וי"ו שהתכנסה בבאזל סמוך לכינוסו של הקונגרס הציוני הכ"ב.¹⁶⁶ מגמה זו של יחד פעורבות במסודות ההסתדרות הציונית בתחזקה עוד יותר בתקופה שלאחר קום מדינת ישראל, 167

ג. השמה הדגש בפעולה הציונית בתעמולה, בחינוך עברי-ציוני, בהכשרה ובפעילות

התרחבותה והתחזקותה של התנועה הציונית במדוקו חייבו את הארגון הציוני המקומי להעביר את עיקר פעולתו מאיסוף כספים לקרבות הלאומיות לפעולה להפצתה של תעמולה ציונית, לחינוך ציוני ולהכשרת הנוער היהודי והעלאתו לארץ-ישראל, מגמות אלה, אשר גסתמכו בתלקן בפעולתו של הארגון הציוני במדוקו כבר בשנים 1936-1940, ומצאו להם ביסודי בהתוריינתה של תכנית רחבה לחינוך לאומי בין הילדים והנוער היהודי המקומי ובהגברת השפעתו של הנוער הציוני בארגון הציוני המרכזי,¹⁶⁸ הלכו ונתחזקו לאתר פניסת בנות הברית למדוקו וחייבו היערכות מתאימה על-ידי "הוועידה האזורית הראשונה",

(1) התעמולה, הנושא המרכזי אשר העסיק את ציוני קזבלנקה עם חידוש הפעולה הציונית במדוקו היה מציאת אמצעי תעמולה כדי להזין בידיעות את החינוך היהודי המקומי שהיה מנותק מהנושנה בעולם היהודי, בתנועה הציונית ובארץ-ישראל, מאז גסבר בשנת 1940 העמון הציוני "העתיד המצוייר" (L'Avenir Illustré) ופורכו אולץ לעזוב לתמיד את מדוקו.¹⁶⁹ בסיוגם של הפעילים הציוניים במדוקו לחדש את הפעולה לתעמולה ציונית על-ידי הרצאתו מחדש של עתון ציוני או יהודי הנתון להשפעתם,¹⁷⁰ נכשלו

DS1494

1900

000004

משום סירוב השלטונות המקומיים לתת את ההרשאה הדרושה גם כאשר
נמצאו גנות הנרית במרוקו.¹⁷¹ מציאות זו אילצה את הארגון
הציוני במרוקו לתור אחר פתרונות פחות מספקים. בראשית שנת
1944 נתבגשה בירזמתו של חבר "הועד הפועל" של הארגון הציוני
המקומי - י"ר בנאזארף קבוצת פעילים לתעמולה ולהסברה
ציונית,¹⁷² קבוצה זו ניסתה להשתמש בעתונות הציונית והיהודית
שיצאה לאור בתוניסיה ובאלג'יריה כבמה לפרסום ידיעות על הנעשה
בחיים היהודיים והציוניים במרוקו ובארץ-ישראל, ופעלה להפצתה
של עתונות זו בין יהודי מרוקו. אולם, בסיון זה, שצמחן עד סוף
שנת 1944, לא זכה להצלחה המקורה משום שהעתונים La Voix
Juive - מתוניס ו- Bulletin de la Fédération des Sociétés
Juives d'Algérie, דרכם ביקש הארגון הציוני במרוקו לממש את
יעדיו התעסולתיים, לא היו ערוכים לסלא אחר המשימה שהוטלה
עליהם.¹⁷³ כפתרון למצב אליו בקלעה, החלה "מחלקת ההסברה" של
הארגון הציוני בקזבלנקה לפעול בשלושה מישרים:¹⁷⁴

(א) מחלקה זו הוציאה החל בראשית שנת 1944 "עתון קיר"
שבועי בצרפתית בשם La Pour Vous, שכלל ידיעות על הנעשה בתנועה
הציונית, בארץ-ישראל ובפרלמ היהודי. ידיעות אלה לוקמו מהעתונות
היהודית והציונית שבתקלה מארץ-ישראל, אירופה וארצות-הברית,
ומחומר התעמולה שנשלח על-ידי מוסדות ההסתדרות הציונית לארגון
הציוני בקזבלנקה. כעבור זמן מה נוסף לעתון זה מדור עברי בשם
"משמר".¹⁷⁵ עד להפסקת הרפעתו של עתון זה בתחילת חודש מאי 1945
יצאו ממנו חמישים בליונות,¹⁷⁶ אז הושגה הרשאת השלטונות
המקומיים להוצאתו בדפוס של כתב-עת יהודי בצרפתית על-ידי אגודת
הנוער "שרל גטר" והמאמצים הרפנו לגיוס האמצעים הכספיים ולהכנת

DS149.5

1900-1

00000468

הכריחה המקצועיים להבטחת הופעתו הסדירה של כתב-עת זה שנקרא "נער" (Noar) ושגליונו הראשון הופיע בדצמבר 1945. 177 "נער", גם אם במנע, כ"העתיד המצוייר", מהזדהות גלויה עם הציונות, הפך לעתונת היהודי-ציוני של יהודי מרוקו עד לראשית שנות החמישים. כתב-עת זה ייחד מקום חשוב לפרסום מאמרים וידיעות על התנועה הלאומית ועל הפעילות הציונית והקהילתית במרוקו גופא, ולא נמנע מלפרסם גם סקירה תמציתית על "הוועידה האזורית הראשונה" של ציוני מרוקו. 178

(ב) "מחלקת ההסברה" ערכה אסיפות הסברה ען-שבועיות בהן נמסרה אינפורמציה על האירועים החשובים שהתרחשו בעולם הציוני והיהודי. באסיפות הסברה אלה נוכח קהל מצומצם אשר ביקש לשמוע מפי מנהיגי הארגון הציוני במרוקו גם על הנעשה בשדה הפעולה הציונית. עם התרחבות אמצעי התעמולה הציונית הלך ופחת העניין באסיפות אלה. 179

(ג) "מחלקת ההסברה" הפיצה חומר תעמולה במרכזים הציוניים שסחוץ לקזבלנקה, במזרח על-ידי ששלחה לשם העתקים או תמציות מחומר התעמולה שקיבלה מהמוסדות הציוניים. 180

עם כינוסה של "הוועידה האזורית הראשונה" ביוני 1946 נתקבלו החלטות בדבר ארגון הפעולה לתעמולה ציונית על-ידי הקמת "ועדת תעמולה" מדכזית, אשר נועדה לכלול נציגים ממחלקותיו השונות של הארגון הציוני המרכזי, במטרה לתאם את הפעולה לתעמולה ציונית בדחבי מרוקו ולהרחיבה לחוגים נוספים של הציונים היהודי, וזאת על-ידי ארגון סיבובי הרצאות ותערוכות והפצת עתונות ודברי דפוס של הארגון הציוני המקומי ומוסדות ההסתדרות הציונית. 181

5
4
6

(2) התיכונן. כאשר בהכנסה "הרועיזה האזורית הראשונה" של

ציוני מרוקו ביוני 1946 כנו הרגסטר, או במצאו בתהליך של
ישום, רוב סעיפי החכניה להתחדשות חרבותיה-עברית אשר הוחלט
נליה ב"רועיזה הארצית הראשונה" שנחכנסה בינואר 1936. 182
ושם כך הוקדשו עיקר דיוני "הרועזה לתרבות" של "הרועיזה
אזורית הראשונה" לשאלת דיכונה ותיאומה של הפעולה. בהחלטות
הרועיזה בנושא "העברית" הודגשו התנאים הנוחים יחסית לניהולה
ל הפעולה להפצת השפה העברית ולתיכונן ציוני בשל ההגבלות
פוליטיות על הפעילות הציונית במרוקו ומשום שכל חלקי
אוכלוסייה היהודית המקומית מאחדים בדבונם להגביר את הפעולה
בנושא זה. 183 לפי זה הציעה "הרועיזה האזורית הראשונה" להקים
תוך הארגון הציוני המרכזי "מחלקה עברית" אשר תפעל לקיומו
ל קשר תמידי עם הסניפים ולביצועה של החכנית ולהלן כחכנית
יביתום:

(א) לארגן בכל הקהילות היהודיות במרוקו קורסי-ערב

לימוד השפה העברית לנער היהודי;

(ב) לפרוך אסיפות הסברה בעברית;

(ג) לקיים בכל הקהילות היהודיות המרכזיות במרוקו חובים

דיים לבעלי ידיעה מתקדמת בשפה העברית;

(ד) לייסד בקזבלנקה "ספרייה עברית אזורית" אשר תעמיד

ספרייה לרשות חברי הארגון הציוני במרוקו. 184

ההחלטה אינן סתיימת לבעיות הקשות של הפצת השפה והתרבות

ברית במרוקו באותה תקופה - המחסור במורים עברים בעלי הכשרה

אימה והעדרם של אמצעי לימוד עבריים.

DS149.5.M

1900-19

000004688

(3) הכשרה ועליות אחת: הונצחו הפעילות ביותר ב"ועידה האזורית הראשונה" היתה "הוועדה לעלייה, הכשרה ונוער", ואין תימה בדבר, שכן תהליך עליית כוחו של הנוער בארגון הציוני המקומי, שהחל בוועידות הארציות שלפני הפלחמה ונמשך עם הקמתם ברחבי מרוקו של אגודות בועד ציוני-חלוצי במסגרת התכנסה הוועידה, 185 מצא לו ביטוי ארגוני מתאים בוועידה והיה בכוחו להשפיע על החלטותיה. גם הקמתה של ועדה, אשר קשרה את שאלות ההכשרה והעלייה עם בעיות הנוער הציוני, לא היתה מקרית. שכן, בושאים אלה לא היו מנותקים זה מזה, וההכשרה והעלייה בועדו לנוער הציוני-חלוצי בלבד. 186 לפי זה הטיחה "הוועידה האזורית הראשונה" על "הוועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו לדאוג לקיומה של הכשרה קבועה לנוער היהודי המקומי ולרכז בידיה את הפיקוח על ההכשרות בסניפים; ויחד עם זאת להקפיד על בחירתם של המועמדים לעלייה מבין הנוער הציוני-חלוצי על-פי שיקולים חמשתים את "האיגטרס העליון" של ארץ-ישראל בלבד. 187 הוועידה גם דרשה מ"הוועד המרכזי" לפעול אצל המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל למען הגדלת מכסת רשיונות-העלייה לצעירים ממרוקו וכדי שיתגו את תשומת הלב הדרושה להשקפותיהם האישיות של הצעירים העולים ממרוקו עם הגיעם לארץ-ישראל. 188 בכך ביקשה "הוועידה האזורית הראשונה" לדאוג שלא ייפגע קיום הסדרות בקרב הנוער החלוצי העולה ממרוקו עם הגיעו לארץ-ישראל והצטרפון למסגרת התיישבותית שאינה מקפידה על קיום מצוות הדת היהודית.

רשיונות העלייה המעטים שהגיעו למרוקו באותה תקופה חייבו את קביעתו של סדר עדיפות במתן הרשיונות לעולים הצעירים ו"הוועידה האזורית הראשונה" קבעה קריטריונים ברורים לבחירת

DS149.5

1900

0000046

המועמדיט לעלייה, בשל סיפוט הבנות בין הנוער המבקש לעלות ומשרט רצונו של הארגון הציוני במרוקו ליצור גרעינים חלוציים מעורבים, הקלו קרצמתיונים אלה על קבלתן של בנות כמועמדות לעלייה.¹⁸⁹ בדם, רגישותו של נושא העלייה והמאבק שבימש בין הסניפים על הזכייה בושינוות-העלייה המעטים שהוקצבו למרוקו, הביאו את "הוועידה האזורית הראשונה" לקבל החלטה על הקמתה של "ועדה מרכזית לעלייה" (Commission Centrale de la Alya) שלא תהיה תלויה ב"ועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו ותקבל את החלטותיה באופן עצמאי.¹⁹⁰

החלטות "הוועידה האזורית הראשונה" בענייני הנוער הקיפו שורה ארוכה של נושאים ארגוניים אשר העסיקו את הנוער הציוני במרוקו באותה תקופה. ההחלטות שהדגישו את חשיבותו של הנוער הציוני כ"עמוד התווך" של הארגון הציוני במרוקו בהיותן מרכיב את "דובס הגדול" של חברי הארגון,¹⁹¹ המילו על "הוועד המרכזי" של "הפדרציה הציונית של מרוקו" לפעול ליישום של הסניפים הבאים:¹⁹²

1. תכנית לפעולה סמוך למרוקו: לקיים קשרים הדוקים עם הנוער הציוני בארץ-ישראל, צרפת והארצות האחרות, ולעשות להקמתו של גרעין צפון-אפריקאי בארץ-ישראל.
2. תכנית לפעולה מיידית במרוקו: (א) לכנס סיד, בחסות "הפדרציה הציונית של מרוקו", קונגרס לנוער היהודי במרוקו בו ישתתפו כל ארגוני הנוער, כדי לארגן ולהאם את הפעולה בין הנוער היהודי המקומי; (ב) למנות "סוכנות מרכזית" (Commissariat Central) לנוער היהודי-ציוני במרוקו; (ג) לארגן מתנה קיץ עם

DS145

190
00000

מדריכים מצרפת או מארץ-ישראל שיהררה קורט מכין להכשרת מדריכי
נוער יהודי במרוקו; (ד) לשלוח לקהילות שמחוץ לקזבלנקה צעירים
בעלי כישורים מתאימים כדי לעורר את הנוער היהודי ולארגנו
במסגרת ציונית.

3. תכנית לפעולה בסניפים המקומיים: (א) ללמד את הימודות
המפורזים של הנוער היהודי במסגרת אחת; (ב) למנות "סוכנות נוער"
אשר תרכב מנציגים בעלי השפעה; (ג) להקים בית-ספר להכשרת
מדריכים; (ד) לרכז את כל הפעילות הספורטיבית במסגרת של אגודה
ליבאלית; (ה) להקים "איחוד לתלמידי היהודים" אשר ישמש מקור
לגיוסם של פעילים ציוניים מבין הנוער היהודי.

החלטות אלה, אשר תפסו מקום רחב ביותר בדיוני "הוועידה
האזורית הראשונה", דחקו לקדן זווית את הדיון בנושאי הפעולה
לקק"ל ולקה"י דהסתפקו בפעולה להקמתם של "ועדות חמות" (Comités
de Patronage) לקק"ל ולקה"י במרוקו אשר יורכבו מאישים בעלי
השפעה בקהילה, ו"ועדות מרכזיות" (Commissions Centrales)
אשר יורכבו מפעילי הקרנות. באותה ועידה בקבעו גם מכסות
למגביות לקק"ל ולקה"י לשנת 1947, 193.

העברת הפעולה, שהתמקדה קודם לכן באיסוף כספים לקרנות
הלאומיות לפעולה מבטימה הוכיחה את גודל השינוי שחל בתוך
הארגון הציוני המקומי שמצא את ביטויו בדיוני ובהחלטות
"הוועידה האזורית הראשונה" שהתכנסה בקזבלנקה ביוני 1946.
חסורה זו ביעוד פעולתו של הארגון הציוני במרוקו היתה
מלווה בשינויים פרסונאליים בנהגותו ואלה התרחשו במהלכה של
"הוועידה האזורית הראשונה".

DSI49:

1900
000004

ד. דחיקת ההנהגה הוותיקה מעמדות ההשפעה בהנהלת הארגון
הציוני במרוקו

התמורה הבולטת שהתרחשה ב"ועידה האזורית הראשונה" מצוינת
1946 היתה קשורה בדחיקתה של ההנהגה הוותיקה של הארגון מעמדות
ההשפעה בהנהלתו ועלייתה של ההנהגה חדשה, שהורכבה אף היא מאישים
מקומיים וזרים, לעמדות המרכזיות של ההנהלה, חהליך זה שהחל
בסוף שנות השלושים עם כניסתו של הנוער היהודי המקומי לארגון
הציוני והופעתם של פעילים ציונים זרים חדשים בקזבלנקה, 194
הלך וגבר לטן חידוש הפעילות הציונית במרוקו בשנת 1943, ומצא
את ניסויו נבחירות שנתקיימו ב"ועידה האזורית הראשונה" לקביעת
הנהגת הארגון הציוני המקומי ונציגי מרוקו לקונגרס הציוני ה"ב",
אמנם, בבחירות ל"ועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו,
שהתקיימו בהצבעה חשאית, שבו נבחרו שניים מארבעת מנהיגי הארגון
הוותיקים, ש"ד לוי וס' כגן, 195 אולם ש"ד לוי, נשיאו של הארגון
במשך שנים רבות, איבד את מעמדו הבכיר בהנהלה ופרש למעשה
מהארגון, 196 וס' כגן, היחיד מבין ההנהגה הוותיקה אשר ביקש
להמשיך ולהיאבק על מעמדו הבכיר בארגון, נכשל במאמציו להיבחר
כנציג לקונגרס הציוני ה"ב", 197 להנהגה עלו שניים מהפעילים
המרכזיים באגודת הנוער "שרל נטר", א' טבאח וס' תיססית, ששימשו
כנציגים כבר ב"ועידה הארצית הרביעית" שהתכנסה בקיץ 1939, 198
וצעיר יוצא מכנאס, עו"ד פ' כהן, שהגיע לקזבלנקה בתקופת מלחמת
העולם השנייה וטיפס במהירות להנהגת הארגון. 199 בין חבורה
מקומית זו הצליחו להשתלב גם שני פעילים לא מקומיים, האחד הוא
פ' כאלאמארו אשר נמנה על מנהיגיו המרכזיים של הארגון הציוני
המקומי ערב מלחמת העולם השנייה והמשיך להתזק ברסן הנהגת

DS1492

1900
000004

הארגון גם בתקופה זו, ²⁰⁰ וי' לויטן שהגיע למרוקו בתקופה
הסלחטה, ²⁰¹ יחד עם סנהיגים אלה נכנס לפעולה סדירה בהנהגת
הארגון הציוני במרוקו הפעיל הציוני הוותיק ז' שולמן אשר נמנע
עד לתקופה זו מלקבל תפקיד מוגדד בהנהגת הארגון. ²⁰²

חסורה זו בהנהגת הארגון הציוני במרוקו מצאה את ביטויה
המלא בבחירת נציגי מרוקו לקונגרס הציוני ה"ב", כאשר איש מבין
הנהגת הוותיקה לא זכה להיבחר ושלושה מבין ארבעת המועמדים,
שנבחרו לייצג את ציוני מרוקו בקונגרס הציוני היו פנים חושרות
בהנהגת הארגון, ואילו הרביעי עליה להנהגת הארגון הציוני בסוף
התקופה הקודמת. ²⁰³

שיבוים אלה בהנהגתו של הארגון הציוני במרוקו התרחשו,
כאמור, על רקע ההתפתחות שהחלה בסוף שנות השלושים ובמשכה בשנים
1943-1946 והתבטאה בהצטרפותו של הנוער היהודי לארגון הציוני
במרוקו והגדלת השפעתו של גורם זה על מוסדותיו. ²⁰⁴

5. הארגון הציוני במרוקו למן "הרועידה האזורית
הראשונה" ועד להקמת פנינת ישראל (ינוני 1946 - מאי 1948)

הסגרת שנסתמרו בהתפתחותו של הארגון הציוני במרוקו בשנים
1943-1946, ואשר מצאו את ביטויים בשיבוים בסבבה הארגון,
בהנהגתו, ובאופן פעולתו, יצרו את הרושם שעשויים להימשך גם
בתקופה שלאחר "הרועידה האזורית הראשונה" משום האחדות שהופגנה
על-ידי כל הגורמים הציוניים המקומיים אשר ירצו בוועידה,
התבטאו פעל במתה, שחפזו בוועדותיה והצביעו על החלטותיה, ובכלל
זה בחירת הנהגת הארגון ונציגי התנועה הציונית במרוקו לקונגרס
הציוני ה"ב".

DS149:

1900
000004

אולם, מסתבר שכך נהאו הדברים מעל לפני השטח וכבר בימי "הוועידה האזורית הראשונה" בתהוו הבקיעים הראשונים באחדותו של הארגון הציוני במרוקו ונוצרו בו, לראשונה בתולדותיו, פלגים יריבים שהתלכדו מסביב למפלגות ציוניות פוליטיות. סעתי הקדיש הארגון הציוני המקומי יותר ויותר מאמצים לשמידה על אחדותו בשעה שנדמה היה כי הוא הפך לגורם מרכזי בחיי הקהילה היהודית במרוקו וכי עמך להוביל תנועה רחבה בדרך לציון לאחר הכנה והכשרה מתאימה.

המאבק הפנימי שנפתחה בתוך הארגון הציוני במרוקו מיד עם תום כינוסה של "הוועידה האזורית הראשונה" ואשר התחולל בתקופה בה עמדה התנועה הציונית במרוקו בפני קשיים גדולים והולכים בפעולתה, עם התגברות המתח היהודי-ערבי בארץ-ישראל וההשלכות שהיו למאורעות בארץ על ערביי מרוקו, החליש את השפעתו של הארגון הציוני המקומי בקרב יהודי המקום. מצב זה מצא את תיקונו ב"ועידה האזורית השנייה", היא "הוועידה הפדרטיבית", שהתכנסה ב-22-23 במארס 1947, אשר השיבה לארגון הציוני המקומי את אחדותו ושיפדה את יכולת פעולתו. אולם ההגבלות שהמילו שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי על הפעילות הציונית במרוקו, לאחר שבתקבלה בכ"ס בנובמבר תש"ז החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל והקמת מדינה יהודית, והתגברות ההסתה הערבית במרוקו צדו הפעולה הציונית הביאו לשיתוק פעולתו של הארגון הציוני המקומי החל בראשית שנת 1948. צעבור עתה לסקור את שלבי ההתפתחות העיקריים של הארגון הציוני במרוקו ערב הקמתה של מדינת ישראל.

DS149:

1906

000004

א. הקמת המפלגות הציוניות הראשונות במרוקו

מבניהם של ציוני מרוקו עם זרמים בתנועה הציונית החלו
עור בתקופה הראשונה של ההתארגנות הציונית במרוקו (1900-
1912).²⁰⁵ אולם, תפישתם של יהודי מרוקו את התנועה הציונית
כתנועה אחידה, וההתנגדות העקבית אותה ביילה נציג ההסתדרות
הציונית במרוקו - יונתן מורש בשנים 1924-1940 - לבטיונות
לערב את יהודי מרוקו בנורמיות ובמחלוקות הרעיוניים שבתוך
התנועה הציונית,²⁰⁶ יחד עם סצנה הליגאלי הבלתי-ברור של התנועה
הציונית במרוקו, מבעו את הקמתן של מפלגות ציוניות מקומיות עד
לאחר סלחמת העולם השנייה. זאת, אף-על-פי שהארגון הציוני במרוקו
היה נחשב, להלכה לפחות, כסניף ל"פדרציה הציונית של צרפת", אשר
הייתה מאורגנת לפי השתייכות מפלגתית. ססתבר כי חולשתו של הארגון
הציוני בצרפת שלא הצליח, גם בסיועם התמידי של המוסדות הציוניים,
להקים מסגרת ארגונית מרכזית יציבה שתכיל בתוכה את כל הזרמים
והמפלגות הציוניות, איפשרה לארגון הציוני במרוקו לנהל פעולה
עצמאית עד לעזיבתו של מורש את מרוקו בשנת 1941 ולשמור בכך על
אחדותו הארגונית.²⁰⁷ גם בסיונותיהם של הרביזיוניסטים לחזור
למרוקו ולהקים ארגון מקומי נבדל בשנת 1937 סוכלו על-ידי
שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי.²⁰⁸

הידוש הפעולה הציונית בצרפת, שהפכה בסיס לעלייה ולהעפלה
לארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה,²⁰⁹ השפיע על ציוני מרוקו,
אשר תרו אחר אפיקים לעלייה, להתקשר עם המפלגות הציוניות שם
כדי להבטיח הכשרה ועלייה לנער היהודי-ציוני במרוקו. ואמנם
הקשרים הראשונים בין הפעילים הציוניים וארגוני הנער הציוני

DS149.5

1900-
0000041

במרוקו ובין המפלגות הציוניות בצרפת והשליחים לעלייה בתוניסיה, היו על בסיס של הבטחת מקומות הכשרה ועלייה לחבריהם.²¹⁰

אפשר ומצב זה, של שמירה על האחדות הפנימית בתוך התנועה הציונית במרוקו גם כאשר בתקיימו קשרים הדוקים עם נציגיהן של המפלגות הציוניות בצרפת בתוניסיה, היה נשאר בתוקפו אילו לא יזם העסקן הציוני הוותיק יליד רוסיה וחניך צרפת - העו"ד שלמה כגן את ייסודו של סניף מרוקו של "המפלגה הסוציאליסטית העברית המאוחדת - פועלי ציון-התאחדות בצרפת". כפי הנראה בחודש מארס 1946 בקזבלנקה, סניף זה הוקם בעיקר על-ידי גיוסם של חברים יהודים לא ציונים שהשתלבו לסניף המקומי של "המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית" (SFIO).²¹¹

הקמתה של המפלגה הציונית הראשונה במרוקו בתוך תנועה אשר ביקשה לקיים אחדות רעיונית על-ידי אחד מוותיקי מנהיגיו של הארגון הציוני המקומי מעוררת תמיהה. ואמנם בתקלה הקמתה של מפלגה זו מלכתחילה בהתנגדות חריפה בקרב הפעילים הציוניים במרוקו אשר ביקשו למנוע את חדירתה של "המפלגתיות" לתנועה הציונית שהרחיבה שורותיה בתקופה זו במרוקו.²¹² נסיונו של כגן לקיים הפרדה בין הפעולה המפלגתית ובין הפעולה במסגרת הארגון הציוני ולהקפיד על המשך קיומו של ארגון ציוני אחיד המבוסס על השתייכות אישית והאוסר על פעילות מפלגתית בתוכו, לא עמד במבחן הסביאות של החיים הציוניים במרוקו. וכגן וחבריו, חברי מפלגת "פועלי ציון", באלצו לעמוד בפני ביקורת קשה שמתחו עליהם נציגים רבים כאשר השתתפו ביוני 1946 ב"ועידה האזורית הראשונה"; וזאת אף-על-פי שלא הופיעו בוועידה כנציגי המפלגה.²¹³ מסתבר,

DS149.5.1

1900-1f
00000468

כי בשל הקשרים שיצרה "פועלי ציון" עם סניף "המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית" במרוקו, בתש"ח מפלגתו של כגון בעיני חוגי הציונים שומרי המסורת במקום כארגון אנטי-דתי שיש להיאבק בו ולהתרחק מסנו, 214 ולכן כללה מפלגת "פועלי ציון" בקזבלנקה בראשית דרכה מספר מצומצם של חברים. 215 נראה, כי רק עם בואו של שליח "ההסתדרות הכללית" ואיש מפא"י - אליהו הכדמלי (לולו) - לביקור במרוקו במאוס-אפריל 1947, הזדהותו הפומבית עם מפלגת "פועלי ציון" המקומית, ובסיועו לחיו לגייס לה חברים חדשים ולהקים סניפים נוספים בעריה המרכזיות של מרוקו, על שניו במעמדה של מפלגה זו בקרב הציבור הציוני היהודי במרוקו. 216

מפלגת "פועלי ציון-התאחדות" במרוקו, שמנתה באותה תקופה (אפריל 1947) כ-180 חברים, שהיו גם חברים בארגון הציוני המרכזי, עסקה בניהול תעמולה ציונית סוציאליסטית ופתחה ספרייה אשר כללה חיבורים בעברית ובצרפתית, וזאת בנוסף לפעילות הציונית הרגילה שקיימה במסגרת הארגון הציוני המרכזי. 217 כמו כן הוחל גם בקיומם של שיעורים לעברית לחברי המפלגה, במועדון שנפתח במשכנה, עם כניסתו של המורה והמחנך העברי יחיאל בוסקילה לפעילות סדירה בסניף "פועלי ציון" בקזבלנקה, לאחר שהושפע מהכרמלי בעת ביקורו במרוקו. 218

מפלגת "פועלי ציון-התאחדות" במרוקו קיימה קשרים עם מרכז מפא"י בארץ-ישראל, הכינה תקבון וכיבסה ועידות שנתינות בהן בתרה ועד מרכזי מנהל, 219 למרות זאת מען בוסקילה, שהוזכר לעיל, ביולי 1947, כי "חברי מפלגתנו כאן רחוקים מדעיון המפא"י ובכללם הרבה מחברי הועד עצמו", 220

DS149.5.1

1900-1
00000468

ההתנגדות למפלגת "פועלי ציון" מצד חוגים ציוניים רחבים
ביחס לא מנעה מחבריה לשמש בתפקידים מרכזיים בארגון הציוני
המרכזי בסרוקו ובנועד סניף קזבלנקה;²²¹ אולם, הם היו בסיפוט
וספגו מפרות כאשר הועמדו להצבעה נושאים שהוצעו על-ידי
מתנגדיהם.²²²

כתגובה וכספקל נגד להקמתה של מפלגת "פועלי ציון" בסרוקו
הקימו צעירים מהנהגת אגודת הנוער "שרל במר" את מפלגת "הפועל
המזרחי".²²³ התאריך הספיק של ייסוד מפלגה זו אינו ידוע, אך
ידוע על קיומם של קשרים בין אגודת "שרל במר" וסניפי "המזרחי"
בצרפת ובארץ-ישראל ערו משנת 1945,²²⁴ ואף בשלחו על-ידי אגודת
"שרל במר" צעירים ממרוקו להכשרת "המזרחי" בצרפת בינוני 1946;²²⁵
אולם, ידיעות על פעילותו של סניף ל"הפועל המזרחי" בסרוקו עם
מזכיר, הוא דניאל י' לוי, מזכיר אגודת "שרל במר", מצויות
בידינו התל בקיץ 1946.²²⁶ בקונגרס הציוני הכ"ב, שהתכנס בתחילת
דצמבר 1946 בבאזל, הופיע מ' תימסיה, שנבחר ברשימה אחידה
לסרוקו, כנציג "המזרחי".²²⁷ והדבר זיכה את סניף "המזרחי" בסרוקו
בשני נציגים לוועידה העולמית של "המזרחי" שהתכנסה בתל-אביב
בניסן תש"ח.²²⁸

כינוסה הראשון של מפלגת "הפועל המזרחי" בסרוקו בראה
שנתקיים בסמוך לכינוסה של "הוועידה האזורית השנייה" של ציוני
מרוקו במארס 1947, ומגמתו היתה לתאם את מדיניות המפלגה לקראת
הוועידה.²²⁹ ואמנם, בלס ב"וועידה האזורית השנייה" יתרוגם של
חברי "המזרחי", שגם הם כחברי "פועלי ציון" הופיעו בוועידה
כחברי הארגון הציוני המרכזי, בהצבעות שנתקיימו על ההחלטות

DS149.5.

1900-1

00000461

שנבעו בנושאים דתיים. 230 אולם, מסתבר כי בטובה מפלגת "פרעלי ציון" העדיפה "הפועל המזרחי" במרוקו לפעול במסגרת עצמאית ולוותר על הפעולה במסגרות המרכזיים של הארגון הציוני במרוקו. 231 רק כך ניתן להסביר את בחירתם ב"ועידה האזורית השנייה" של מנהיגי מפלגת "פרעלי ציון" ל"ועד המרכזי" של הארגון והעדרם של מנהיגי "המזרחי" ממנו, מסתבר כי מפלגת "הפועל המזרחי" במרוקו ביקשה להקדיש את עיקר מאמציה להעלאתו של נוער יהודי ממרוקו לארץ-ישראל דרך ההכשרות שארגנה המפלגה בצפון ושבסיומן הועלו צעירים אלה באוניות מעפילים לארץ-ישראל, בחלקם עוד לפני שאורגנו מבצעי ההעפלה של המוסד לעלייה ב' מאלג'יריה. 232

נראה לנו כי המאבק בין המפלגות הציוניות בארץ-ישראל, באמצעות סניפיהן ושליחיהן בצרפת ובצפון אפריקה, על רכישתם של העולים ממרוקו נסתייע ברצונו הקז של הנוער הציוני המקומי להגיע להכשרה ולעלייה, והוליד את מבצע ההעפלה מצפון אפריקה דרך אלג'יריה. מאבק זה התנהל ביתר שאת במרוקו גופא עם בואם של שליחי המפלגות והתנועות החלוציות לפעול במרוקו לאחר קום המדינה. 233

ב. בני ועידה לוועידה - הארגון הציוני במרוקו בסכנה של התפוררות

הקמתן של המפלגות הציוניות הראשונות במרוקו והשינויים הרבים שהכניסה "הוועידה האזורית הראשונה" בתיי התנועה הציונית המקומית, ובכללן דחיקת ההנהגה הוותיקה מעמדות ההשפעה שלה בארגון הציוני המקומי ועלייתה של הנהגה צעירה, לא עברו מבלי

52
-1
38

להשאיר מתיחות בין הכוחות המרכזיים בתנועה. בתכרר כי כבר בימי הוועידה התנהל מאבק בין ש' כגן וחבריו בהנהגת מפלגת "פועלי ציון" לבין ההנהגה הצעירה מאגודת הנוער "שדל נטר" שהקימה את מפלגת "הפועל המזרחי", בנושאים עקרוניים הנוגעים למבנה הארגון הציוני במרוקו. כגן, שלקח חלק פעיל בעיצובו של מבנה הארגון הציוני בשנים 1936-1939,²³⁴ ראה בהקמתה של "לשכת עלייה" שאינה כפופה ל"ועד המרכזי"²³⁵ משום כוונה לצשל את ההנהלה הבחירת מכווח ומטכזתה על-ידי הקמתם של גופים אוטונומיים בתוך הארגון.²³⁶ לדעתו של כגן היתה העילה לפבייה לדרך זו של פעולה לשינוי מבנה הארגון הציוני במרוקו, הצובה של הקבוצה, אשר תזדהתה עם מפלגת "הפועל המזרחי" ופעלה ב"ועידה האזורית הראשונה" על "בסיס חסולתי", להבטיח משרות כבוד לאנשיה בתוך הארגון. לכן ראה כגן בפעילותה של קבוצה זו, שהתבונה לו ולחבריו ב"ועידה האזורית הראשונה", לא זיכוח דעיובי לגיטימי בתוך התנועה הציונית במרוקו, אלא פגיעה בריכוזיות העבודה הציונית, בכוחה ובמטכזתה של הנהלת הארגון, ובאחדותה ומוסנה של התנועה.²³⁷ כהוכחה למפיסתה זו מצאה מפלגת "פועלי ציון" בעובדת אי-בחירתה של הנהגתו הוותיקה של הארגון הציוני במרוקו, ובליחוד של כגן עצמו, לייצג את מרוקו בקונגרס הציוני הכ"ב. כגן, אשר נבחר ללא הצבעה ל"ועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו, לא נכלל בין ארבעת המועמדים שנבחרו לייצג את מרוקו בקונגרס ומפלגת "פועלי ציון" ייחמה זאת לפעולה לא כשרה שקיימו, לטענתה, חברי הקבוצה הקרובה ל"פועל המזרחי" לטובת מועמדם בעת הבחירות, וזאת לטרות שנקבעה רשימת מועמדים מוסכמת.²³⁸

DS149.5.N

1900-11
00000468

טיעונים אלה של מפלגת "פועלי ציון", שההוכחה היחידה
דקתם היתה בחירתו של מ' תימסית, אשר זוהה עם קבוצת "הפועל
ורחי", וכשלון בחירתו של כגן בבחירות לקונגרס שהתקיימו
ועידה האזורית הראשונה", הביאו את הארגון הציוני במרוקו עד
כך, מסתבר, כי כגן, אשר הרזיק לכת בניתוח תוצאות פעולתם של
יביו הפוליטיים ב"ועידה האזורית הראשונה", התפטר מהגהלת
רגון עם סיום הוועידה והיוודע תוצאות ההצבעה על בחירת בניגי
וקו לקונגרס הציוני הכ"ב.²³⁹ יחד עם זאת פעלה מפלגת "פועלי
ון" לביטול בחירתו של מ' תימסית, על-ידי פנייה ל"ועד
ורכזי" של הארגון הציוני במרוקו בדרישה לחקור את אופן בחירת
ניגי מרוקו לקונגרס ולקיים משפט משמעותי אשר יחליט על בקיטת
נקציה נגד הקבוצה היריבה, שלטענת "פועלי ציון" הפרה את
הסכם לרשימת מועמדים מוסכמת ועשתה "קבוציה" כדי להבטיח את
חירת מועמדה. עד לביצועה של דרישתה זו הוריעה מפלגת "פועלי
יון" ל"ועד המרכזי" על השפיעות חבריה סכל התפקידים האכסיקו-
נייים בארגון הציוני במרוקו.²⁴⁰

הודעתה זו של מפלגת "פועלי ציון", שנשלחה ל"ועד המרכזי"
ב-13 ביולי 1946, הכניסה את הארגון הציוני במרוקו למשבר אשר
גייס לשחק את פעילותו הסדירה; וזאת לאחר שנראה היה כי הצליחו
המאמצים הרבים שהושקעו בשיקומו. "הוועד המרכזי" של הארגון,
שהיה חרו ל תוצאות אלה של החלטת מפלגת "פועלי ציון", הקריש
מענה את עיקר מאמציו, עם זה שהזגיה את הפעולה הציונית הסדירה,
ליישרו של הסכסוך בין הקבוצות היריבות, במהלכו של ישיבות
רבות שארכו כחודשיים, זן "הוועד המרכזי" בנושא הסכסוך והחליט
על שני צעדים סקביליים כדי למנוע את פירוקה של "הפדרציה הציונית
של מרוקו";²⁴¹

DS149.5.M

1900-19
000004688

1) לבקום עמדה בסכסוך ולגנות את מעשיה של מפלגת "הפועל המזרחי" בעת הבחירות לקונגרס.

2) לקבל את המלצת "הוועדה הפוליטית" של הארגון, אשר קבעה את החברות בארגון הציוני במרוקו על בסיס אישי ישיר ללא קשר עם החברות במפלגות הציוניות; אי לכך בדרשה מפלגת "פועלי ציון" לחזור בה מהחלטתה להשעות את חבריה מתפקידיהם בארגון כפי שמחייב האינטרס העליון של התנועה הציונית במרוקו.

ברם, מאסני "הוועד המרכזי" לבקום בפעולה מאוזנת שתספק את שני הצדדים היריבים וחשיטת קץ לסכסוך שפרץ בחוץ התנועה הציונית במרוקו לא השיגה את התוצאות הרצויות. מפלגת "פועלי ציון" עמדה על דרישתה לקיים בית-דין משפטי אשר יוציא פסק-דין שיבטל את בחירתו של נציג "הפועל המזרחי" לקונגרס, וכדי לתת יתר תוקף לדרישתה זו הגישה "פועלי ציון" דשיטת מועמדים משלה לבחירות לקונגרס הציוני הכ"ב,²⁴² הגשתה של דשיטת מועמדים בוספת היתה משמעותה המעשית ביטולה של בציגות מרוקו לקונגרס הציוני הכ"ב, משום שלא ניתן היה לקיים, נמציאות הפוליטית בה במצא הארגון הציוני במרוקו, בחירות כלליות לקביעת נציגי מרוקו לקונגרס.²⁴³ כך בקשה "פועלי ציון" להעמיד את יריביה ס"הפועל המזרחי" בפני הברירה הקשה: להיכנע לדרישתה ולבטל את בציגותם במשלחת מרוקו לקונגרס הציוני הכ"ב או לשאת באחריות ביטולם של ציוני מרוקו מהייצוג בקונגרס.

ברם, פעילי "הפועל המזרחי", שלא ראו פסול בפעילותם בעת בחירת הנציגים לקונגרס ב"ועידה האזורית הראשונה" והמילו על כגן את האחריות להכנסת המחלוקת המפלגתית לתוך הארגון, לא גטו

DS149.5.M:

1900-194
000004688

לרותר על בציגותם, ²⁴⁴ וזראה היה כי העימות בין שתי המפלגות הציוניות יפורד את הארגון הציוני במרוקו. במצב זה לא נותרה דרך אחרת בפני "הוועד המרכזי" מאשר לבסות ולהשפיע על "פועלי ציון" לבטל את רשימת מועמדיה לקונגרס. לשם כך פנה המזכיר הכללי של הארגון הציוני במרוקו, פ' כאלאמארו, במכתב אישי לש' כגון ²⁴⁵ בו עמד על המאמצים שהשקיע לשווא במשך ארבעה וחצי חודשים כדי לפשר בין הצדדים היריבים ולמנוע את התפוררותה של התנועה הציונית במרוקו, והציע, בהיותו סבור שגם קיומו של בית-דין משפטי לא ישנה את הציגות שבבחרה לקונגרס, להסתלק ממועמדותו, במידה והדבר יבטיח לכגון בציגות בקונגרס, ולמנוע את המשבר בארגון. ²⁴⁶ כאלאמארו הזהיר את כגון כי אם לא ימצא הסדר בין הצדדים היריבים ייאלץ לכנס ועידה אזורית יוצאת מן הכלל בה יודיע על התפטרותו ויטיל על המפלגות היריבות את האחריות להתפוררות התנועה. ²⁴⁷ לפנייתו זו של כאלאמארו לכגון צורפה הודעת "הוועד המרכזי" למפלגת "פועלי ציון" על הסכמתו לקיים בית-דין משפטי בתנאי שתסכים מפלגה זו לבטל את רשימתה לקונגרס. ²⁴⁸

בראה, כי מכתבו האישי של כאלאמארו לכגון השיב את התוצאה המקווה, ומפלגת "פועלי ציון" הודיעה ל"ועד המרכזי" על החלטתה להסיר את רשימתה לקונגרס ולהורות לחבריה לשוב לפעולה סדירה בארגון הציוני המקומי. ²⁴⁹

בית-הדין המשפטי (Jury d'Honneur), הראשון בתולדות הארגון הציוני במרוקו, התקיים ב-4 בנובמבר 1946 בישיבה מיוחדת של "הוועד המרכזי" בהשתתפותם של ארבעה מבין שנים-עשר חבריו. ²⁵⁰

ולאחר שדן ב"מחלוקת בין 'פועלי ציון' ו'הפועל המזרחי' קיבל פסק-דין מאוזן אשר גיבנה את מעשה "הפועל המזרחי" בעת הבחירות לקונגרס ושלל את פעולות "פועלי ציון" למחרת "הוועידה האזורית הראשונה"²⁵¹, יוצא מזה כי בית-הדין המשמעותי, אשר ביקש לשמור על אחדות הארגון הציוני במרוקו, נהג כפי שהניח כאלאמארד במכתבו לכגון ולא הפקיע את המנדאט שביתן ל"הפועל המזרחי" כדרישת "פועלי ציון". למרות זאת לא חזרה בה מפלגת "פועלי ציון" מהחלטותיה לבטל את רשימתה לקונגרס ולשוב לפעילות סדירה בארגון הציוני המקומי, אף-כך שבה ודרשה לבטל את המנדאט שביתן לס' תימסית שהושג, לדבריה, באמצעים שגובו על-ידי בית-הדין המשמעותי.²⁵²

ביטול רשימתה של "פועלי ציון" הסירה את המכשול שמנע את אישורה של הרשימה המקורית של נציגי מרוקו לקונגרס ובכך גמנע המסגר שאיים לפורד את הארגון הציוני במרוקו.²⁵³ ברם, הימצאותן של מפלגות ציוניות יריבות בתוך התנועה הציונית במרוקו הפכה קשתה לעובדה קיימת, והארגון הציוני, אף-על-פי שדגל, כאמור, בהשתייכות על בסיס אישי ולא מפלגתי, היה צריך להסתגל למציאות החדשה של מאבקים רעיוניים וארגוניים בתוכו, מאבקים, אשר החלישו את הארגון ופגעו בפעילותו הסדירה ומצאו את ביטויים לא רק בשיתוק שפקד את הארגון הציוני במרוקו למחרת "הוועידה האזורית הראשונה"²⁵⁴, אלא גם בכינוסה, מחלכה ותוצאותיה של "הוועידה האזורית השנייה".

DS149.5.M8

1900-194
000004688

ג. כינוסה של "הוועידה האזורית השנייה" (22-23 במרס 1947)

"הוועידה האזורית השנייה", שבקראה "וועידה פדרלית" (Conférence Fédérale), התכנסה בקזבלנקה ב-22-23 במרס 1947, 255 במרס מלאה שנה לכינוסה של "הוועידה האזורית הראשונה", בצל שני אירועים חשובים אשר סימנו את ירידת כוחו של הארגון הציוני במרוקו מאז ועידתו הקודמת:

(1) הקמתן של המפלגות הציוניות הראשונות במרוקו. 256

(2) הגבלות ראשונות שהטילו שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי על הפעילות הציונית בפנים מרוקו עם עליית המחתח בין היהודים והערבים בארץ-ישראל. 257

תוצאתם של אירועים אלה הייתה ירידה בייצוג הכללי בוועידה עד ל-52 מנדאטים (לעומת 62 בוועידה הקודמת), ועלייה במספרם של המנדאטים מקזבלנקה (מ-26 ל-32) והתמסרות גדולה במספרם של המנדאטים מהסניפים (מ-34 ל-20). 258 גם מספרם של הסניפים אשר יוצגו ב"וועידה האזורית השנייה" ירד לעומת "הוועידה האזורית הראשונה" מתשעה לחמישה, כשבין הסניפים שלא לקחו חלק ב"וועידה האזורית השנייה" בכללו סניפים מרכזיים כמכבאס ופאם. 259 מגמת אלה, הדומת למגמת שנתמכור ב"וועידה הארצית הרביעית" שבתכנסה בקיץ 1939, 260 מעידות על המצב הפוליטי העדין בו נמצא הארגון הציוני במרוקו. כאז כן שתה גרסה הופעתם של גילויי עוינות מצד ערביי מרוקו כלפי הציונות, לפגיעה מיידית במהלכה החקין של הפעילות הציונית בערי פנים הארץ - מעוזיהם של הלאומנים הערביים המרוקבים, ורק לאחר מכן הושפעה הפעולה בערי החוף של איזור החסות הצרפתי, כולל קזבלנקה. 261

DS149.5.M:

1900-194
000004688

יחד עם ההחמרה במצב הפוליטי, נתגלה במהלכה של "הוועידה
האזורית השנייה" ובהחלטותיה המאבק בין שתי המפלגות הציוניות
שקמו במרוקו: "פועלי ציון" ו"הפועל המזרחי". 262. נראה שבשלונו
של פ' כאלאמארו, סזכירו הכללי של הארגון הציוני במרוקו למן
"הוועידה האזורית הראשונה", לסיים מאבק זה הוא אשר הניא
להקדמת כינוסה של "הוועידה האזורית השנייה" ולהתפטרותו של
כאלאמארו מתפקידו. 263. נברר כי עם סיומו של המשבר שפקד את
הארגון הציוני במרוקו בקיץ 1946 לא חלפה הסכנה שאימה על
התפוררות הארגון. כבר בשיבת הפתיחה של "הוועידה האזורית
השנייה" עמד פ' כהן, המזכיר הכללי החדש של הארגון הציוני
במרוקו, על "הסכנה שבקיומן של מפלגות פוליטיות בתוך הפדרציה
הציונית של מרוקו", 264. ובהחלטות שקיבלה הוועידה בכללה החליטה
שקדאה לציוני מרוקו לשמור ולהגן על אחדות "הפדרציה הציונית
של מרוקו" וביקשה מהמפלגות הציוניות להגביל את פעולתן לתעמולה
לרעיונותיהן ולא לקיים פעילות מתחרה או ספריעה לפעילותו של
הארגון הציוני המקומי. 265.

המסך המאבק בין המפלגות בתוך הארגון הציוני המרכזי החליש
את ממכות הנהגתו ופגע במעמדו בתוך הקהילה. הדבר התבטא בשינויים
שחלו בבחירת "הוועד המרכזי" של הארגון ב"ועידה האזורית השנייה",
ו"הוועד המרכזי" החדש כלל אישים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך ביחס
לוועדים שנבחרו לנהל את הארגון הציוני בוועידות הקודמות. 266.

במספרם של חברי "הוועד המרכזי" הצטמצם משנים-עשר לשמונה
וכלל, כפי שהיה בשנים 1936-1939, בציגים מקובלנקה בלבד אשר
בחרו על-פי רשימה שנקבעה למפדע ולא בבחירות אישיות כפי שהיה
ב"ועידה האזורית הראשונה", 267.

DS149.5.M:

1900-19
000004688

הנסיגה שחלה בארגון הציוני ב"ועידה האזורית השנייה" זאה גם בהחלטותיה של הוועידה. העיון בהחלטות אלה מלמד כי ון הן חזרה על החלטות הוועידה הקודמת בצירוף חוספות שנתתיבו לטות הקובגרים הציוני הכ"ב בו השתתפה, כאסוד, משלחת סמרוקו. דה על החלטותיה של "הוועידה האזורית הראשונה" מוכיחה, בר באמר לעתים במפורש, כי החלטותיה של הוועידה הקודמת לא מו, ²⁶⁸ במיוחד בכל מה שקשור לנושאים החשובים שעמדו על סוד ון של הוועידות בתקופה זו: התעמולה, החינוך מעברי-ציוני, שרה והעלייה.

בין הנושאים הגורדים במס ספלה "הוועידה האזורית השנייה" טר הרחבה היה נושא המעולה בין הנוער היהודי. נוער זה שהיה ורגו ברובו במסגרת של ארגוני נוער עצמאיים נשאר מחוץ רגון הציוני המרכזי והחלטת "הוועידה האזורית הראשונה" לפעול קמתו של ארגון מרכזי לנוער הציוני במרוקו שישתייך לארגון ירובי המקומי לא נתגשמה. כדי לפתור שאלה חשונה זו החליטה הוועידה האזורית השנייה" לפעול לאיחוד תנועות הנוער היהודיות ושואה של אגורת נוער ציוני-חלוצית, ולתייב בהצטרפות לארגון ירובי המרכזי את הנוער הציוני המשתייך לאגודות השונות. ²⁶⁹ לפומת דלותן של התוצאות המפעשיות של "הוועידה האזורית שנייה", הרבתה ועידה זו בפעילות וקלאראטיבית. היא שלחה מברק סיכה להנהלה הציונית ולישוב היהודי בארץ-ישראל במאבק עצמאות מדינית, וכן ברכת אחים לעולי מרוקו החדשים בארץ-ישראל "תקלטים בחיים הקובסטרוקטיביים של הבית הלאומי, המכשירים במסירותם ובמאמצייהם את הדרך בפני עולים נוספים

DS149.5.M

1900-19

000004686

שיבואו בעקבותיהם ממרוקו", ודברי עידוד לעולי מרוקו שבשלחו לסתבות הגירוש בקפריסין ולצוער היהודי המרוקני שנמצא בהכשרות בצרפת ובאלג'יריה ²⁷⁰ כן הביעה "הוועידה הפורלית" את תודתה לנשיאי ועדי הקהילות במרוקו על שיתוף הפעולה עם הארגון הציוני

המקומי, ל"חברת כ"ח" על פעולתה לריפורמה בלימודי מקצועות היהדות בבתי-מדרש במרוקו, ולשלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי על התבנה והאמון שגילו ביחסם לארגון הציוני במרוקו. ²⁷¹ הוועידה בירכה על שיתוף הפעולה עם הסביפים והארגונים היהודיים במרוקו ומחוצה לה והציעה להקים איבטר-פודאציה של הארגונים הציוניים הארציים בצפון אפריקה הצרפתית כדי לתאם את הפעולה בנושאי החכשרה, העלייה, החינוך הגופני, והתרבות העברית. ²⁷²

בהחלטותיה המדיניות המשיכה "הוועידה האזורית השנייה" לדבוק במדיניות ההסתדרות הציונית שעיקרה הצטרפות ל"תכנית בלטימור" וקבלת החלטות הקונגרס הציוני הכ"ב בדבר הצעדים שיש לבקום להשגחה של העצמאות המדינית בארץ-ישראל, וקריאה להנהלה הציונית לשמור את זכויות היהודים על ארץ-ישראל בשלמותן ולבטל את הווייתורים שבעשו על חלק סארץ-ישראל ההיסטורית. ²⁷³ בכך הביעו ציוני מרוקו, כציונים בארצות מוסלמיות אחרות, ²⁷⁴ את התנגדותם לחלוקת ארץ-ישראל ודבקו בתם בזכותו ההיסטורית של עם ישראל על ארצו.

באשר לפעילות לקרנות הלאומיות קבעה "הוועידה האזורית השנייה", כוועידות שקדמו לה, סכסות גדולות לגבייה בשנה הקרובה ואילו במישור הארבוני היא ביקשה להגדיל את מספר חבריה עד לעשרת אלפים חברים, ואת מספר השוקלים עד לעשרים אלף. ²⁷⁵

DS149.5.M8

1900-194
000004688

הצהרותיה והחלטותיה של "הוועידה האזורית השביעית" של ציוני מרוקו גספו תקוות להגאתו של הארגון הציוני במרוקו בלבם של סנהלי הסחלקה לארגון של ההצלה הציונית בירושלים אשר מיהרו למסור על כך למסלקות השונות של ההסתדרות הציונית ולשלוח ידיעה למערכת "העולם" - במארגן העברי של ההסתדרות הציונית.²⁷⁶ והארגון הציוני במרוקו קיווה, למרות הקשיים הפנימיים והחיצוניים, לצאת מחוזק מהוועידה ולפעול במטרה מרץ ליישומם של היעדים שקבע לעצמו. ואמנם למחרת "הוועידה האזורית השביעית" נראה היה כי נמצאה הדרך לשיבה אל הפעולה המשותפת של כל הגורמים הציוניים במרוקו במסגרת הארגון הציוני המרכזי.

ד, פ"הוועידה האזורית השביעית" ועד לשיתוק פעולתו של הארגון הציוני במרוקו

למחרת "הוועידה האזורית השביעית" שב הארגון הציוני במרוקו לקיים פעילות סדורה. "הוועד המרכזי" התכנס לשיבות שנועדה כדי לדון ולהחליט על פעולות הארגון, כינס אמיפות למסירת אינפורמציה על הגעשה בארץ-ישראל ובעולם היהודי, ופעל לסניעת נסיונות של פירוד בתוך הארגון.²⁷⁷ בדאה כי המאבק בין המפלגות הציוניות לא תפס עוד מקום בדיוגיו ובפעולתו של "הוועד המרכזי" ושתי המפלגות הציוניות שהיו קיימות אז במרוקו, "פועלי ציון" ו"הפועל המזרחי", התססרו לעבודה במסגרת הארגון הציוני המרכזי. גם הפעילות הארגונית בסניף קזבלנקה, הסניף המרכזי של הארגון הציוני במרוקו, במטרה ובסוף אפריל 1947 התקיימו הבחירות השנתיות לוועד הסניף

1

DS149.5.M8Y

1900-1948
000004688

שתוצאותיהן העידו על הגברת כוחה של מפלגת "פועלי ציון" בסניף. ²⁷⁸ בראה, כי "הפועל המזרחי" שהציע ב"ועידה האזורית השנייה" לבסל את ועד סניף קזבלנקה ולהפקיד את פעולתו בידי "הוועד המרכזי" של הארגון הציוני במרוקו שהורכב מחברים מקזבלנקה בלבד, ²⁷⁹ לא לקח חלק בבחירות אלה, אך הדבר לא מנע את המסך הפעולה המשותפת של שתי המפלגות במסגרת הארגון הציוני המרכזי. ²⁸⁰

אחת הפעולות המלידיות החשובות שהיה על "הוועד המרכזי" החדש של הארגון הציוני במרוקו לבצע הייתה הפעולה לשקל, שעל-פי החלטת "חוועידה האזורית השנייה" בועדה להתקיים בין ה-5 באפריל וה-5 בירנזי 1947. ²⁸¹ ברם, תוצאותיה של פעולה זו, שהחלה באיחור מה, היו כסחצית המכסה שנקבעה בוועידה (9053 שקלים), ²⁸² כאלפיים שקלים פחות מבשנה הקודמת. למרות זאת, בהתחשב בכך כי לא הייתה זו שנת כיבוסו של קונגרס ציוני היה בתוצאותיה של פעולה זו משום הישג מה ל"ועד המרכזי" החדש. ניתן להניח כי הצלחתה היחסית של הפעולה לשקל בסתייעה בחידוש העלייה לארץ-ישראל, לאחר כשנה של הפסקה, עם תחילת מבצע ההעפלה דרך חופי אלג'יריה ויציאתה של ספינת המעפילים הראשונה ב-10 בסאי 1947. הידיעות על סבצע ההעפלה דרך אלג'יריה לארץ-ישראל, גם אם לא אורגן על-ידי הארגון הציוני במרוקו, ברם להתעוררות ולהתלכדות סחודשת מסביב לארגון הציוני המקומי אשר בדרש עתה לפעול למען הכשרת העולים על-ידי קיום קורסים לליסוד השפה העברית התייה ומסירת ידיעות על ארץ-ישראל. ²⁸³

DS149.5.M

1900-19
00000468

תקופה זו של פעילות הגיעה לסיימה בסוף חודש נובמבר 1947, וזאת בשל שלושה אירועים מרכזיים:

(1) כשלונן של מבצע ההעפלה דרך אלג'יריה וחסימת דרכי העלייה לארץ-ישראל. 284

(2) ההשפעה השלילית של המאורעות בארץ-ישראל, לאחר החלטת האו"ם סכ"ס בנובמבר על חלוקת ארץ-ישראל והקמת מדינה יהודית, על דעת הקהל הערבית במרוקו.

(3) חששם של שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתי מפני חסימת לאומנית ערבית במרוקו עם הגיע הידיעות על המאורעות בארץ-ישראל באמצעות העתונות הערבית הלאומנית המסיתה מארץ-ישראל, מצרים וסוריה. 285

הסימנים הראשונים לשינוי שחל בעמדתם של שלטונות צרפת והחוגים הערביים בעלי ההשפעה במרוקו כלפי הפעולה והפעילים הציוניים במקום, נתגלו בעת הסגירת שערכה עו"ד ססיה ארליך, שליחת קה"י, בסוף חודש נובמבר 1947. 286 בימים הראשונים לפעולתה, שהתנהלה בקזבלנקה, דבאט, מכנאס ופאס, ביצלה גב' ארליך את ההתלהבות שאחזה ביהדות מרוקו עם היוודע דבר ההחלטה באו"ם, ובבחה כ-2,5 מיליון פראנק לקה"י. אך בתחילת חודש דצמבר 1947, עם התהוותה של עוינות בדעת הקהל הערבית במרוקו כלפי הציונות, הזורזו שלטונות הפרוטקטוראט לבטל אסיפות שתוכננו לגב' ארליך בקזבלנקה, ולאחר ש"יעצו" השלטונות לבטל גם את הנסף השנתי של יי"צ או אשר בועז להיערך שבוע קודם לכן בקזבלנקה, נחפרש הדבר כאיסור שהמילו השלטונות הצרפתיים במרוקו על הפעילות הציונית. 287 להגבלות אלה שהוטלו על-ידי

DS149.5.

1900-

0000046

השלטונות נוספו שני אירועים יוצאי-דופן בחריפותם בתולדות הפעילות הציונית במרוקו: בלחצם של חוגים לאומנים ערביים התפטד גזבר ועד קה"י במרוקו מתפקידו ופרסם הצהרה בה התבער מהזדהותו עם הציונות, לאחר שנחרד מאיזמם של לקוחות ערבים להחדים את הבנק שהוא היה מנהלו. בפעולה זהה בקט גם ראש קהילת פאס, שהיה מתומכי המגבית לקה"י, כדי לזכות בקולות החברים הערבים בבחירות ללשכת המסחר המקומית.²⁸⁸

התפתחות זו גרמה לא דק להפסקת המגבית למען קה"י ולשובה של גב' ארליך לצרפת, אלא גם לשיתוק פעולתו של הארגון הציוני במרוקו. תיאור על סצנה העגום של התנועה הציונית במרוקו בראשית שנת 1948 מסד המחנך העברי ואחד הפעילים הציוניים המרכזיים בארגון הציוני בקזבלנקה למן "הרועידה האזורית השנייה" י' בומקילת, במכתב ששלח לפנהל המחלקה לנוער והחלוץ בירושלים:²⁸⁹

"[...] באו כאן לתנועה הציונית ימים אין חפץ בהם. כי מיום שהכריזו בארגון האו"ם על חלוקת הארץ והקמת סדינה יהודית בחלק מסנה, נשתתקה כמעט תנועתנו כאן ואין עוד לא אסיפות הסברה פומביות ולא הפגנות ולא שוט פעולה מוחשית בשביל שלא להרגיז האוכלוסייה האזרחית [הערבית] שאינה רואה בעין יפה בציונות, היום קשה ליהודים המרוקאים להשיג פספורט או ויזות יציאה ממרוקו כי חוששים בהם שמא ילכו לארץ-ישראל [...]. והיום יש שפחדים לדבר עברית בשוק או לבטא השם ציונות וכו' כי המצב המדיני הולך ומחמיר. בכל זאת המפלגות עובדות במחתרת [...]."

DS149.5.M8

1900-194
000004688

שיתוק פעולתו של הארגון הציוני במרוקו בראשית שנת 1948 לא מנע מהבורר היהודי המקומי לתור אחד דרכים לעלייה בלתי-ליגאלית לארץ-ישראל כדי להשתתף במלחמת השחרור, ולאחר קום המדינה שבה הנהירה ההמונית של משפחות ויחידים יהודים ממרוקו לארץ-ישראל²⁹⁰, פעולתו הסדירה של הארגון הציוני במרוקו בתחילתה רק בראשית שנת 1949 לאחר סיום מלחמת השחרור וחידוש הקשרים עם המוסדות בארץ. עם חידושה של פעולת הארגון הציוני במרוקו לאחר כשנה של שיתוק, נוצרו תנאים חדשים אשר פתחו תקופה חדשה במולדותיהם של הארגון והפעולה הציונית במרוקו.

ה. תקופה של תקופה בהתפתחותו של הארגון הציוני במרוקו

לדעתנו, היו שני מאפיינים עיקריים לארגון הציוני במרוקו בשנים 1948-1950:

(1) הירתו ארגון עצמאי, שלא היה תלוי באופן ישיר בהסתדרות הציונית בארצו ובפעולתו, אף-כי נסתייע בה וניסה לפעול לפי תקנונה והוראות מוסדותיה.

(2) עיסוקו המועט בארגונה של עלייה לארץ-ישראל.

מאפיינים אלה השתנו בתכלית עם חידוש פעולתו של הארגון הציוני במרוקו בראשית שנת 1949. החל בשנה זו חל שינוי מהותי במעמדו, במבנהו ובדרך פעולתו של הארגון הציוני במרוקו עם כניסתו של הסוכנות היהודית, מדינת ישראל, והתנועות והמפלגות הציוניות לפעולה מאסיבית במרוקו, ושאלת העלאתה של היהדות המקומית למדינת ישראל הפכה לשאלה הראשונה במעלה בקביעת מדיניותם של גורמים אלה באשר לפעולתם במקום. לכך תרמה ההרפייה

DS149.5.M8

1900-194
000004688

שחלה ביחסם של שלטונות צדפת וטפרו במרוקו לפעילות הציונית ולפעלייה של יהודים ממוקו לארץ-ישראל. 291

כבר ברור"ח שהכין ד"ר שלמה א' נכון מהמחלקה לארגון של

ההנהלה הציונית בירושלים לאחר סיור שעוד באפריל 1948 במרוקו, 292 התקופה בה שוחקה, כאמור, פעולתו של הארגון הציוני המקומי, הוא עורר את השאלה המרכזית אשר ליוותה את פעולתם של המוסדות הציוניים השונים שפעלו במרוקו לאחר קום מדינת ישראל: האם לפעול להעלאת מיידית של יהדות מרוקו לארץ-ישראל או להעדיף פעולת הכנה מתאימה במרוקו גופא כדי להבטיח קליטה גאוהה של יהדות זו ביישוב החדש בארץ-ישראל

ד"ר נכון, אשר ניתח את מצבה הפוליטי, החברתי והכלכלי של יהדות מרוקו, הגיע למסקנה, כי יש להעדיף את דרך ההכשרה וההכנה במרוקו על העלייה המיידית, והציע שורת הצעות אופרטיביות לביצוע על-ידי שליחת משלחת גדולה של שליחים "שתכלול חברים מתאימים לרוח האוכלוסייה ומוכשרים לתפקידים שעליהם לבצע". שליחים אלה יועזרו לפעול בתחומים הבאים:

- (1) מתן עזרה סוציאלית, שתיעשה על-ידי שיגור רופאים ועובדים סוציאליים כשלב מוקדם לארגון עלייה ילדים ונוער.
- (2) הדרכה לבנים ובנות על-ידי ארגון קבוצות הכשרה ורכישת אופן ההורים באשר לפתיח בניהם ובנותיהם בארץ-ישראל.
- (3) פעולה לארגון נוער היהודי על-ידי קיומה של פעולת הדרכה וארגון בתוך אגודות הנוער הקיימות.
- (4) ארגון מרכזי הבשרה חקלאית ומקצועית במסגרת להקים "פלוגות עבודה" בין הנוער הלרפוד, ולתת לו הכשרה תרבותית

DS149.5.F

1900-1'
0000046E

ורוחנית לקראת חיי עבודה בארץ-ישראל.

(5) הקבוצות השפה העברית על-ידי לימוד נבתי-הספר היהודיים וארגון קורסים למורים העבריים במרוקו כדי להעלות את רמתם בהוראת השפה העברית.

(6) מתן יעוץ לחיבור עברי על-ידי שליחת איש בעל בסיון חינוכי רב מהארץ למרוקו כדי שיעוץ למורים שם בעיבוד תכניות ללימוד השפה העברית.

למסקנות דומות, על-ידי ביתרו מעמיק יותר, הביע יעקב משרבוניץ (צור), שעמד במשך שנים רבות בהנהלת המחלקה הצרפתית של הקק"ל ובמצא במגע הדוק עם הפעילים הציוניים בצפון אפריקה. בדו"ח פנימי למחלקות הסוכנות היהודית בירושלים²⁹³ סקר צור בהרחבה את נעיית העלייה מארצות האיסלאם למדינת ישראל והגיע למסקנה כי בארצות שאין בשקפה סכנה סיידית לקיומן של הקהילות "לא נהיה פטורים מלהתחיל בחריש עמוק, לבל תהיה העלייה שתגיע אלינו בוסר"; ועל השליחים שיישלחו לארצות אלה לפעול לחיזוק הקהילות ולהנמחת זיקתן לתרבות העברית ולציון. צור הבחין בין תכונות "שליליות" של היהודים בארצות האיסלאם: כהתבוללות תרבותית בתרבות האירופית, זלזול במלאכת כפיים ושמרנות, ובין תכונות חיוביות המקרבות אותן לארץ-ישראל, כגון: סולידאריות יהודית וליכוד ערתי, ההכרה היהודית, הקירבה לסביבה הערבית, והקלות בה מקבלים השפעה תרבותית זרה. ואולם בעייתם של היהודים שנתרו בארצות האיסלאם (בעיקר בצפון אפריקה) היא, לפי צור, השוני שבהתפתחות בינם ובין היהודים באירופה. יהדות ארצות האיסלאם שלא עברה את "הריפוי הציוני", היות שלא נתקלה כיהודי אירופה באגסישיות המודרנית, זקוקה לתקופת הכנה שלא

DS149.5.M

1900-19
00004688

יחן לדלג עליה ואשר משמעותה "פעולת חיבור מעמיקה וממושכת
תשנה את המבטליות היהודית ותקרבה להכרה הלאומית הציונית של
מננו". והיו שחורים היהודים בארצות האיסלאם, לדעת צור,
חרבות מפיעה", והם ידועים בזיקתם החזקה לארץ-ישראל, הם
יקבלו בקלות ומתוך שמחה את מרותה של חרבות עברית ארץ-ישראלית
ורגמה אירופית וכבודה במזרח איבו בקלה כלל". (התבוללות
"נותת עברית של יהודי ארצות האיסלאם חביא ממילא, לפי צור,
ידי התקרבות בפשיה ליישוב בארץ ולידי החמזנות דעיונית עם
נירבות. בדרך זו הגיע צור למסקנה, שאליה הגיע בכון לפציו: יש
ואוג להפצת הלשון וההשכלה העברית, על-ידי משלוח מורים, פיקוח
ל בתי-הספר היהודיים והפצת הספרות, המדע והאמנות שנוצרו בארץ.
לם, גם צור, כפעילים ציונים אחרים, הזהיר מפני פעולה
רבית שאינה "אחידה" משום בחשש שהנוער היהודי בארצות אלה,
ויצר סטוגל, לדעתו, להחזיר לעומקם של מאבקים רעיוניים, ישמש
מפלגתיות" ככיסוי לתחרות אישית. לכן ביקש צור לפנות בפעולת
וסברה בקרב יהדות ארצות האיסלאם "פחות אל השכל ויותר אל הלב",
א' ביקורת עצמית ועם גילוי כוח ואחדות דעיונית. כנכון רואה
צור בפעולה בין היהודים בארצות האיסלאם פעולה ממושכת הנורשת
לנוח דבה: "פן הראולי, כותב צור, "שהדברים ייאסרו גם לשליהים
ם לשולחיהם: חלילה לנו מלהתיאש אם לא נראה תוצאות בעין כעבור
ן קצר. בזכור, כי בארצות אחרות עבדנו עשרות שנים עד שהגענו
ה שהגענו. ואל ניגש לגלויית אלה בקנה-סדה ובמושגים פושאליים
ההווי ומצורות התיים של גלויית אחרות, שצמחו בתנאים אחרים
היו מנותקות מארצות המזרח ונורות על דורות". אמנם, סבר צור,
בס ללא הכשרה בגולה תבוא העלייה מארצות האיסלאם, אך חבלי

DS149.5.M
1900-19
000004688

ההתמצנות בארץ יהיו קשים מאוד על עליות אלה. וכך קבע צור את מסקנתו באשר לבעיות קליטתם של יוצאי ארצות האיסלאם בארץ:
"אותה השאלה הספרדית אשר מנסים לפתור בתוכנו מתוך תלוצות של קיפות כביכול קיימת ולנסות. שרשיה עמוקים יותר משמעלים על הדעת ומתריעים עליה, ומקורה בהזנחת ההכשרה האמיתית והעבודה הציונית להסיר מכשול זה מעל דרך העליה במדינות המזרח. חובה עליה להקדיש לארצות אלו את ההתמסרות וההקרבה שכל תנועה שהפכנית תובעת בבואה לכבוש את המונחים בסניבה חדשה וזרה".

באופן זה מנדירים שני אישים אשר עמדו בהנהלותיהן של מחלקות שונות בסוכנות היהודית את עמדתם כלפי הפעולה במרוקו, כארץ מוסלמית שאין בשקפת היהודית סכנה מיידית, ומציעים תכנית לפעולה. ואמנם לא נשארו הצעות אלה בחזקת המלצות בלבד והם יושמו בחלקן הגדול במרוקו, גם אם בשינויים אשר נגדו, במקרים מסוימים, את ההצעות עצמן, כגון בשאלת כניסתן של הספוגות הציוניות לפעולה במרוקו למרות ההתנגדות המפורשת של בכוח וצור.²⁹⁴

אם לשפוט על-פי ההוצאות שהושגו מהפעולה במרוקו, ביחס למאמצים ולמשאבים שהושקעו, הרי תוצאות אלה לא הצדיקו, לדעתנו, את ציפיותיהם של המציעים והחוצאה סכך היתה הגבורת הקולות התובעים עלייה לאלתר של יהודים במרוקו. שכן על-פי השקפה זו, רק בארץ-ישראל ניתן יהיה לבצע ביצילות את הכנתם והכשרתם של יהודי מרוקו לקליטה נאותה בחיים הלאומיים של מדינת ישראל.²⁹⁵

DS149.5.M

1900-19
00004688

סוף דבר

סיכום ומסקנות

בדיוננו זה הפרכנו את הדעה שהארגון הציוני במרוקו, כמו בארצות מוסלמיות אחרות, היה תלוי בהתפתחותו בהתערבותה של ההסתדרות הציונית וכי ארגון זה לא היה יכול לקדם ולהתפתח משום שההסתדרות הציונית קמה ונוהלה על-ידי יהודים פאירופה וברעה לספל רק במחורן בעיותיהם של היהודים באירופה ובכלל זה בהעלאתם של יהודים אלה ובקליטתם בארץ-ישראל. כנגד זה העלינו במחקרנו על תולדות הארגון הציוני במרוקו בשנים 1900-1948 שקיומו והתפתחותו של ארגון זה היו תלויים בגורמים החיצוניים והפנימיים הבאים:

(א) מבחינה חיצונית התהוו תנאים פוליטיים, כלכליים

ותברתיים מחיימים במרוקו, שבשנות השלושים הם גרמו לצטיחתה של תנועה ציונית מקומית כתנועה לאומית. בתקופה זו עלה האיום הנאצי, חדרה האנטישמיות לחוגי הממשל והמפיישבים האירופים במרוקו וגברה השפעת המתח היהודי-ערבי בארץ-ישראל על דעת הקהל הערבית המקומית; ויחד עם זה גברה הנהיגה של יהודים מהכפרים והעיירות לקזבלנקה, בכנסה מרוקו למשבר כלכלי ממושך ונוצרו בעיות קשות של חיבוד, דיור, בריאות וסעד בקהילות הגדולות במרוקו ובראשן קהילת קזבלנקה.

(ב) מבחינה פנימית, השתלבותו של הארגון הציוני במרוקו

במאבק לריפורמה בארגון הקהילתי, וביכולתו לסת אם התשובות המבקשות לבעיות שהציקו והסרידו את הקהילה בחקופה של

DS149.5.M:

1900-19

000004688

אורבניזאציה מואצת, מסבר כלכלי וחוסר בטחון פוליטי - גרמנים
שהארגון הקהילתי לא היה מסוגל לספק בהם בשל המגבלות שנכפו
עליו מכוח ה"דהיר" ממאי 1918.

על החנאים התיצוניים לא היה יכול הארגון הציוני במרוקו
להשפיע; לעומת זאת הגורמים הפנימיים הם שהשפיעו על שיב היחסים
בין יהדות מרוקו וההסתדרות הציונית, ויחסים אלה, כאן כמו
במקומות אחרים בארצות האיסלאם, נקבעו לפי פעד הציוניות - ציין
מאוריינתם של יהודי מרוקו ובין מדיניותה של ההסתדרות הציונית,
פעד ציונית זה נבע משתי תפישות מנוגדות:

(א) תפישתם של ציוניי יהודי מרוקו את ההסתדרות הציונית
בארגון שיש בכוחו לממש את חזון תקומת עם ישראל בארצו ולגאול
אותם באולה פוליטית וכלכלית-חברתית, הן על-ידי שתגיש להם סיוע
לשיפור מעמדם הפוליטי הנחות ולפתור את מצוקותיהם הכלכליות
והחברתיות בארצם הן על-ידי שתעלה אותם לארץ-ישראל ותדאג
לקליטתם הנאותה בה.

(ב) תפישתה של ההסתדרות הציונית את יהדות מרוקו, ככל
יהדות ארצות האיסלאם, רק כגורם מסייע וחוסר בטאבקה להגשמת
המטרות הלאומיות, אך לא כקהילות שיש לדאוג לצרכיהן המידיים
בארצותיהן, להעלותן מהר ככל האפשר, ולפעול לקליטתן הנאותה
בארץ-ישראל.

תפישות מנוגדות אלה הן אשר גרמו, לדעתנו, לתזודות התריפות
בהתפתחותו של הארגון הציוני במרוקו במחצית הראשונה של המאה
הנוכחית, ולמסבר הקליטת שפקד את העולים ממרוקו שהגיעו לארץ-
ישראל באמצעות מוסדות העלייה של ההסתדרות הציונית, מסבר שהלך

DS149.5

1900
000004688

והחריף ככל שגברו גלי העלייה בשנים שלאחר קום מדינת ישראל.
משבר הקליטה נבע, לדעתנו, בעיקרו מהחודות בין התנועות
והמפלגות הציוניות על רכיבתם של עולי מרוקו, וזאת מתוך ראיה
מפורחת של השלישי הדימוגראפי העומד להתחולל בארץ שמשמעותו
עבורם הכנת תומכים ואוהלים, כבר בגולה, להצטרפות לתנועתם,
או למפלגתם, ולהגברת כוחם הפוליטי בארץ. תחרות זו הביאה
לגסרול השפעת הארגון הציוני על קביעת המועמדים לעלייה משם
ועל הטיפול בקליטתם של עולי מרוקו בארץ דווקא בשעת שארגון זה
היה יכול לסייע להצלחתה של העלייה ממרוקו ולקליטתה הנאותה
בארץ-ישראל.

כללן של דברי הקסתר והתפתחותו של הארגון הציוני במרוקו
אמנם הצליחו להביא ליסודה של תנועת ציונית מקומית רחבה
בסוף שנות הארבעים אך לא למנוע את בעיית פער הציפיות ביחסים
סביב ציוני יהודי מרוקו וההסתודות הציונית ובעקבותיו משבר
הקליטה שליווה את עליית יהודי מרוקו לארץ-ישראל.

DS149.5.N

1900-19

000004688